

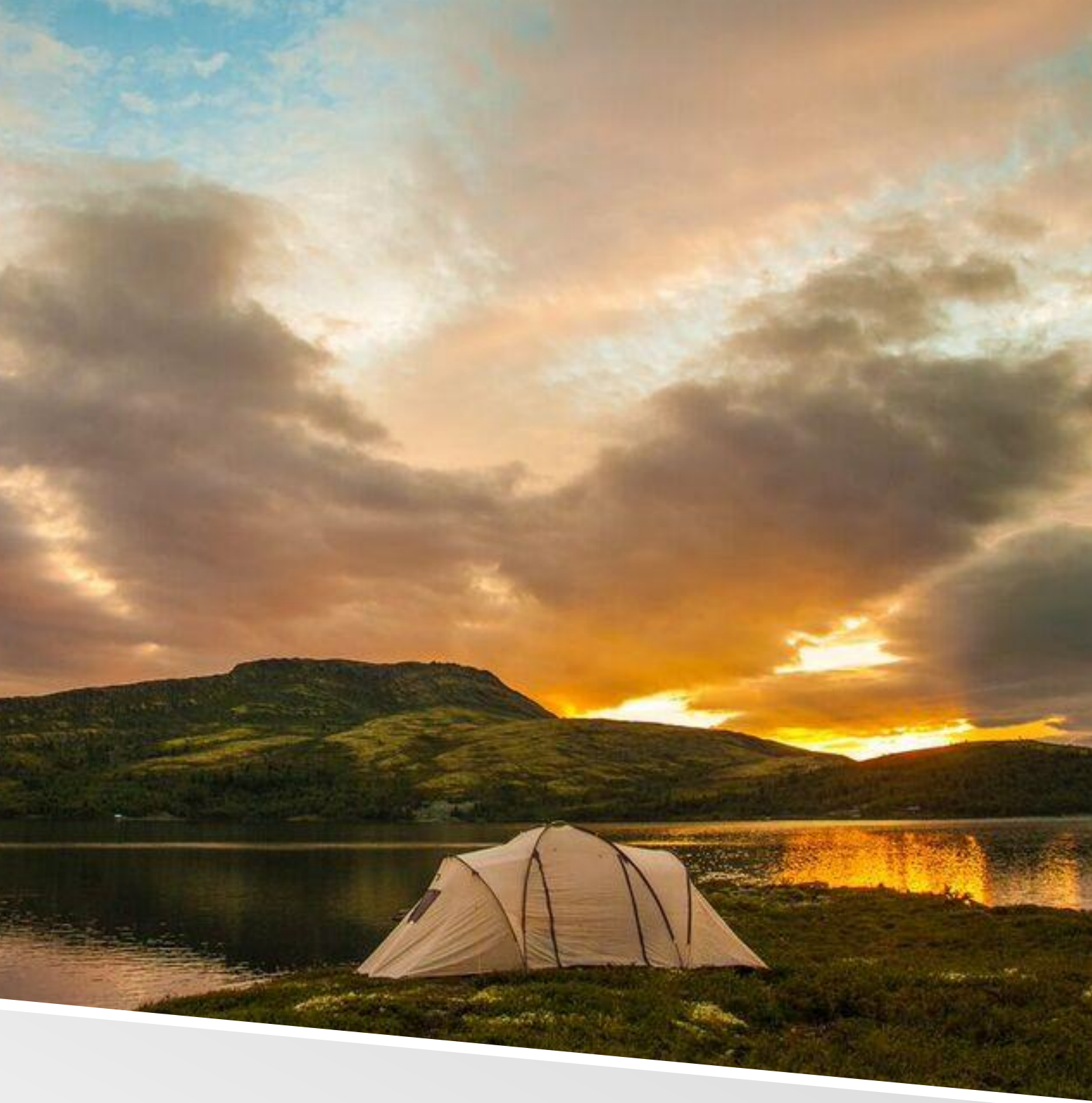
Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2016 - 30 stp
Institutt for landskapsplanlegging

Utvikling i randsonen av norske verneområder - kunnskap og perspektiver på landskapets særpreg og tålegrenser som ressurs i planlegging

Development in the border zone of Norwegian protected areas -
knowledge and perspectives on the landscape character and tolerance
limits as resource in planning

Randi Rør Syversen

Utvikling i randsonen av norske verneområder
Kunnskap og perspektiver om landskapets særpreg og tålegrenser som
ressurs i planlegging

MASTEROPPGAVE VED INSTITUTE FOR LANDSKAPSPANLEGGING
NMBU VÅREN 2016

av Randi Røer Syversen

BIBLIOTEKSSIDE

Tittel: Utvikling i randsonen av norske verneområder – Kunnskap og perspektiver om landskapets særpreg og tålegrenser som ressurs i planlegging

Forfatter: Randi Røer Syversen

Veileder: Knut Bjørn Stokke

Format: Stående format, 200 mm x 270 mm.

Sidetall: 65

Opplag: 5 eksemplarer

Emneord: Landskap, aktører, særpreg, tålegrense, opplevelse, 'sense of place', stadkjensle, stedstilknytning, stedstilhørighet, landskapsendringer, landskapskonvensjonen, destinasjonsutvikling

Kilder: Fullstendig referanseliste finnes bakerst i dokumentet. Der kilde ikke er oppgitt ved kart og figurer, er disse forfatterens egne.

Foto: Flere av fotografiene er tatt av fotograf Hilde J. Jorbruen, og det er gitt tillatelse til bruk av disse. Dersom annen kilde ikke er oppgitt, er fotografiene forfatterens egne.

Foto forside: Venabygdsfjellet, Flaksjøen. Fotograf: Hilde J. Jorbruen

FORORD

Denne oppgaven markerer slutten på studietiden og min femårige utdanning innen arealplanlegging. Etter tre lærerike år på avdeling for landskapsplanlegging med landskapsarkitektur ved Høgskulen i Sogn og Fjordane i Sogndal og to år på by- og regionplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet på Ås, representerer denne oppgaven siste semester og 30 studiepoeng.

Jeg ønsket tidlig å fordype meg i hva landskap betyr for områder, og spesielt har randsone til nasjonalparkene våre kapret min interesse. På grunn av min kjennskap og interesse for Venabygdsfjellet og Rondane nasjonalpark, falt det naturlig å fokusere på dette området.

Det å skrive en individuell masteroppgave er krevende, men også utrolig lærerik. Som mange andre også sikkert opplever starter ambisjonsnivået høyere enn det realiteten tillater. Min store interesse for fjell og natur tror jeg har bidratt til at skriveprosessen har vært fylt med positivitet og engasjement. Samtidig har det å gjøre befaringer med ski på beina skapt gode minner om selve oppgaveprosessen. Jeg håper oppgaven kan være et bidrag til forskning om temaet, og at andre kan finne nytte i den. Da har jeg oppnådd det jeg har håpet på.

Jeg ønsker å takke min veileder Knut Bjørn Stokke for god veiledning og konstruktivitet. Jeg vil også takke mine informanter som tok intervjuene på strak arm og var positive og entusiastiske til oppgaven. Takk også til familie, venner og medstudenter for motiverende samtaler og god støtte.

-

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås, mai 2016

Bilde 1. Viser landskapsformer på Venabygdsfjellet. Kilde: Venabygdsfjellets Vel
Bilde 2. Skiløpere i vinterlandskapet på Venabygdsfjellet. Kilde: Venabygdsfjellet Vel

SAMMENDRAG

Landskapet står som grunnmuren for verdigrunnet i de utbygde fjellområdene i Norge, og «fjellet» er for veldig mange nordmenn identitetsskapende. Flere av disse områdene ligger i tilknytning til mange av nasjonalparkene våre, og blir ofte omtalt som randsoneområder, områder som ofte er komplekse og byr på utfordringer mellom bruk og vern. Mye av fokuset er ofte rettet på landskapet i nasjonalparkene våre, der landskapets særpreg kommer tydelig fram. Fjellområdene knyttet til nasjonalparkene våre er attraktive områder, og ønsket om å bygge seg hytte eller bedrive aktivitet i disse områdene er store. Det er derfor interessant å se på hva landskapet representerer på andre siden av vernegrensen og hva som utgjør landskapets særpreg. Gjennom tiden og i lys av Den europeiske landskapskonvensjonen er det blitt mer fokus på landskap i planlegging, og det å bevare et steds særpreg når det kommer til utvikling. Gjennom lovverk og forskrifter, og nasjonale strategier dreier det seg mye om folks opplevelse og perspektiver knyttet til landskap, rekreasjon og bruk, og viktigheten med å se på dette som en ressurs, ikke bare for å kartlegge verdier, særpreg og tålegrenser, men også for å skape en inkluderende medvirkningsprosess og tillitt mellom aktørgrupper. Mye dreier seg også om å hindre fremtidige konflikter, ikke bare mellom bruk og vern, men også mellom de ulike aktørene.

Gjennom en kvalitativ undersøkelsesmetode med intervjuer og dokumentstudier knyttet til Venabygdsfjellet i Ringebu kommune som et caseområde, har jeg i denne oppgaven undersøkt hvordan aktørene på Venabygdsfjellet med sin kunnskap og perspektiver på landskap kan bidra til en utvikling som kan ivareta og styrke områdets særpreg og funksjonalitet. Jeg har også undersøkt hvordan aktørene opplever landskapets særpreg, og til slutt hvordan de opplever landskapets tålegrenser.

Resultatet viser at aktørene på Venabygdsfjellet har stor stedstilhørighet til fjellområdet sitt, og at fjellet representerer ulike funksjoner for ulike brukere. Knyttet til aktørenes 'sense of place' viser resultatet at aktørene både har kunnskap og stort engasjement til stedet. Aktørene er stolte av området sitt og har ingen sterke negative holdninger til økt turisme. Hytteutbygging og turistdestinasjonssatsing har satt preg på landskapet på Venabygdsfjellet, og det er delte meninger om hva landskapet egentlig tåler av utbygging. Resultatet viser at den toleransen er knyttet til grad av stedstilknytning, og er knyttet til sosiale tålegrenser om *bruken* i landskapet. Resultatet viser også at det er delte meninger om hensynet til villreinen knyttet til utbygging og utvikling av tilbud i fjellet.

Å jobbe for at landskapsverdier og stedets særpreg opprettholdes er essensielt for en bærekraftig utvikling av Venabygdsfjellet. Dokumentstudiet og intervjuene viser at det kan være hensiktsmessig å forankre taus kunnskap om landskapet i plandokumenter i forbindelse med utviklingsprosesser i kommunal forvaltning, og at det er hensiktsmessig å inkludere aktører i kartleggingsprosesser. Fokuset til lokale og regional forvaltning har dreiet seg om hensyn til villreinen og forholder seg i stor grad til Regional plan for Rondane og Sølknkletten når det kommer til vurdering av landskapskonsekvenser. Forankring av taus kunnskap om landskapets særpreg og funksjonalitet gjennom kartlegging vil kunne bidra til å styrke samarbeidet mellom aktørene og den kommunikativ planlegging. Det kan også bidra til en bedre forståelse av bruk og vern blant aktørene og brukerne av fjellet.

ABSTRACT

The landscape stands as the foundation of the values of the developed mountain areas in Norway, and the values of these areas are for very many Norwegians a bit of our identity. Several of these areas are associated with many of our national parks, and are called the 'border zone' areas that are often complex and offers challenges between use and conservation. Much of the focus is often directed at the landscape of the national parks, where the landscape's character and values are evident. The mountain areas related to national parks many of attractive areas, and the desires to build cottage or practice activities in these areas are significant. It is therefore interesting to see what the landscape represents on this side of the protective boundary and what constitutes the landscape. Through time and in light of the European Landscape Convention, it has been more focus on landscape planning, and preserving somewhere uniqueness when it comes to development. Through legislation and regulations, some national strategies have focus on people's experience and perspectives related to the landscape, recreation and use, and the importance of looking at this as a resource, not only for mapping values, character and tolerance limits, but also for creating an inclusive participatory process and trust between the society groups . Much is also about preventing future conflicts not only between the use and protection, but also between users.

Through a qualitative research method with interviews and document studies related to Venabygdsfjellet in Ringebu municipality as a case study area, I have in this thesis examined how the users of Venabygdsfjellet with their knowledge and perspectives on the landscape can contribute to a development that can preserve and enhance the area's uniqueness and functionality. I have also examined how participants experience the landscape character, and ultimately how they perceive the landscape tolerance limits.

The result shows that the users of Venabygdsfjellet have a strong 'sense of place', and that the mountain represents different functions for different users. Attached to participants 'sense of place' shows the result that the users have both the knowledge and commitment to their mountain area. The people are proud of their mountain area and have no significant negative attitudes towards increased tourism. Cottage building and tourist destination focus has put mark on the landscape of Venabygdsfjellet and there are differing opinions on what the landscape really tolerates of development. The result shows that the tolerance is related to the degree of place attachment, and is linked to social tolerance limits on the use of the landscape. The result also shows that there are differing opinions on the consideration of caribou related to construction and development of offers in the mountains.

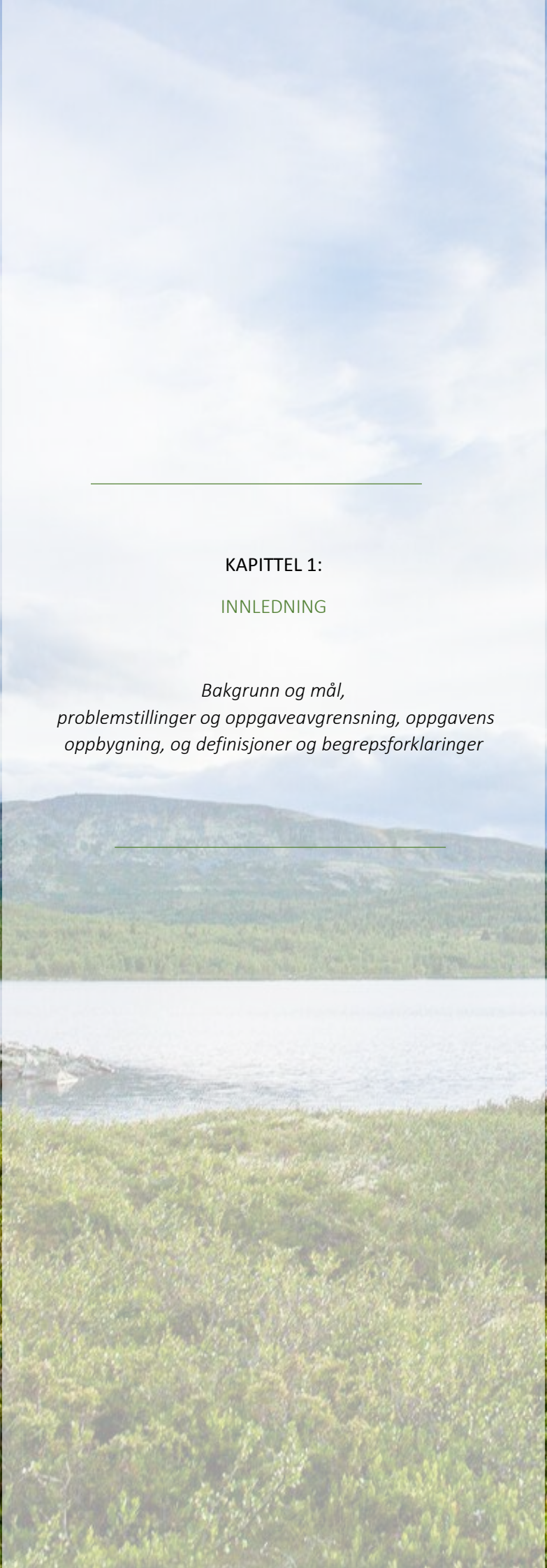
Working at that landscape values and site characteristics are maintained is essential for sustainable development of Venabygdsfjellet. Document study and interviews show that it may be useful to anchor the silent knowledge in the community about the landscape in planning documents in connection with the development of local government, and that it is appropriate to include users in mapping processes. The focus of local and regional government has been more about the respect to the caribou and relate largely to the Regional Plan for Rondane and Sølknletten when it comes to evaluation of landscape impacts. Anchoring of silent knowledge of the landscape features and functionality through mapping will help to strengthen cooperation between the users and to the communicative planning. It can also contribute to a better understanding of the use and protection among the users of the mountain.

INNHOOLD

1.1 Introduksjon til oppgaven	11
1.1.1 Bakgrunn	11
1.1.2 Mål	12
1.2 Problemstilling og oppgavens avgrensning	13
1.2.1 Problemstilling.....	13
1.2.2 Caseområdet	13
1.2.3 Avgrensning av oppgaven	14
1.2.4. Oppgavens oppbygning.....	14
1.3 Definisjoner og begrepsforklaringer	15
1.3.1 Sentrale begrepsdefinisjoner	15
1.3.2 Andre sentrale begrepsdefinisjoner.....	15
2.1 Teori	17
2.1.Landskap og planlegging	17
2.1.1 Landskap som møteplass	17
2.2 Menneskers forståelse av natur, landskap og stedet.....	19
2.2.1 Forståelse av natur og landskap.....	19
2.2.2 Forståelse av stedet – sense of place	21
2.3 Landskapets muligheter og begrensinger	21
2.3.1 Om begrepet «tålegrense».....	21
2.3.2 Folks toleranse for endringer i landskapet.....	22
2.3.3 Planlegging og verdiskaping i randsonene	23
2.3.4 Sosiale tålegrenser og destinasjonsutvikling.....	23
3.1 Metode og data	26
3.1.1 Casestudiet	26
3.1.2 Hvorfor Venabygdsfjellet?.....	26
3.1.3 Dataene	26
3.1.4 Intervjuene	27
3.1.5 Intervjuguide	27
3. 2 Framgangsmåte	27
3.2.2 Dokumentstudiet.....	27
3.2.3 Befaring/observasjon	28
3.2.4 Gjennomføring av intervjuene	28
3.2.5 Utvalg av informanter	29
3.2.6 Vurdering av metoden.....	29

3.2.7 Transkribering.....	30
3.2.8 Analyse	30
3.2.9 Etske dilemmaer.....	30
4.1 Om Venabygdsfjellet.....	32
4.1.2 Landskapet	32
4.1.3 Arealbruk og bebyggelse	32
4.1.4 Hvem er aktørene på Venabygdsfjellet?	33
4.1.5 Kort om utviklingen av Venabygdsfjellet.....	35
4.1.5 Hyttebygging	35
4.1.6 Forholdet Venabygdsfjellet og Rondane Nasjonalpark.....	36
4.1.7 Vernehensynet i randsonen	36
5.1 Resultater.....	38
5.1 Perspektiver på Venabygdsfjellets landskap og særpreg	38
5.1.1 Aktørene om landskapets karakter	38
5.1.2 Aktørene om landskapets verdier og kvaliteter	39
5.1.3 Aktørene om landskapets funksjon.....	40
5.1.4 Aktørene om perspektiver på landskapets fokus i plansammenheng.....	42
5.2 Perspektiver på landskapets tålegrense knyttet til utbygging og turisme	43
5.2.1 Informantenes perspektiver om begrepet tålegrense	43
5.2.2 Informantenes perspektiver på utbygging	43
5.2.3 Informantenes perspektiver på turisme	45
5.2.4 Informantenes perspektiver om utvikling.....	46
6.1 Analyse og diskusjon.....	50
6.2 Underproblemstilling A	50
6.3 Underproblemstilling B	51
6.4 Hovedproblemstilling	53
7 Konklusjon	56
8 Avsluttende refleksjoner.....	57
Referanseliste	58
Litteratur.....	58
Statlige meldinger og skriv	60
Fylkes – og kommuneplaner	60
Regionale planer.....	60
Nettsider.....	60
Veiledere	61
Figur-og bildeliste.....	61

Vedlegg.....	62
Informasjonsskriv informanter.....	62
Intervjuguide	63

KAPITTEL 1:

INNLEDNING

*Bakgrunn og mål,
problemstillinger og oppgaveavgrensning, oppgavens
oppbygning, og definisjoner og begrepsforklaringer*

1.1 INTRODUKSJON TIL OPPGAVEN

1.1.1 BAKGRUNN

Det blir stadig mer fokus på landskap i planlegging i Norge. Etter at landskapskonvensjonen trådte i kraft i 2004 er det gjennom årene blitt satt målsetninger om å skape fokus på landskap som et sentralt tema i forvaltning, og blant annet øke folks bevissthet og forhold til landskap. Planlegging i den norske fjellheimen byr ofte på utfordringer knyttet til samspillet mellom natur og landskap, turisme, hytteutbygging og friluftsliv, og fokuset på det enkelte steds verdier og ressurser i utvikling har blitt forankret i både lovverk og stortingsmeldinger.

Gjennom tiden har mange steder i fjellområdene våre utviklet seg til større sammenhengende hytte- og turistdestinasjoner, og mange av disse fjellområdene ligger i randsonen til Norges nasjonalparker. Planlegging i randsonen til nasjonalparkene er i dag et tema som det også forskes på, og temaet er vanskelig og komplisert fordi kort fortalt, dreier det seg om en grense i landskapet der det ofte er ulike mål og ønsker på hver av sidene. Flere randsoner til nasjonalparkene våre er i dag under press, og det dreier seg om hensyn og vern av vilt, natur på den ene siden, og behovet for utvikling utbygging på den andre siden. Man beskriver ofte randsonene i forvaltningssammenheng som kompliserte områder fordi det er vanskelig å møte både verneinteresser og utbygges ønske om utvikling på en god måte. Mange utfordringer i randsonen er knyttet til hvilke hensyn man skal legge vekt på i forvaltningen, og man leter etter muligheter for å skape vann-vinn-situasjoner, der forvaltningene på begge sider av nasjonalparkgrensen kan møtes og være tilfredse.

Landskapet og naturen i de norske fjellområdene er verdifulle, enten det er innenfor nasjonalparkgrensen eller ikke. De fleste av oss tenker ikke over regulerte grenser når vi går på tur i fjellet, og vi tenker heller ikke over at vi vandrer gjennom ulike landskapsregioner. Likevel er mange randsonerområder, slik som Venabygdsfjellet, et fjellområde der aktørene i stor grad mener deres landskap er noe eget, særegent eller vakkert. «Fjellet» er der flest nordmenn søker til når de har fritid, enten om det er «på hytta» eller på dagsturer med sekk, på ski, eller de utallige andre måtene folk bruker fjellet på. Man ser derimot gjennom tiden at fritiden og friluftslivet, og også hyttelivet har forandret seg ved at det har skapt et økt behov for en høyere standard på utstyr og hytter. Aktiviteter har utviklet seg til å ta større plass i landskapet. Et eksempel på dette er turlangrenn og toppturer, der man nå oftere går over lengre avstander og flere av oss ønsker å bestige høyere fjelltopper. Samtidig har også turismen og fokus på merkevarebygging i fjellområdene økt, nettopp fordi det er nye trender i friluftsliv og at norsk natur representerer *kvalitet* for mange besøkende. En slik utvikling skaper synergieffekter ved at destinasjonssatsing og hytteutbygging har forandret landskapet ved at det har skapt betydelig mer urbaniserte fjellområder.

Gjennom historien har landskapet og naturen i fjellet alltid vært et viktig ressursgrunnlag for mennesker. Samtidig er landskap i kontinuerlig forandring, noe som er naturlig som følge av samfunnsutviklingen. Likevel er det interessant å undersøke hvorfor landskap endrer seg, og hva slags betydning landskapet har som ressurs for mennesker i dag. Fokus på *bærekraftighet* i planlegging står i dag høyt, og man kan diskutere hvordan man kan skape dette. Et annet perspektiv på dette er hvordan man skal unngå konflikter som kan hindre en god utvikling. Medvirkning og deltagelse fra lokalbefolkning er blitt et verktøy i planlegging når man snakker om bærekraftighet, og man ser at det ofte er nødvendig å ytterligere benytte seg av lokal kunnskap og imøtekomme lokale behov når det kommer til fjellområder som har store verdier i rekreasjon, turisme og reiseliv. Likevel er det opp til hver enkelt kommune i hvilken grad de ønsker å bruke lokalbefolkningen som verktøy, og dreier seg ofte om og mangel av interne fagressurser. Man kan diskutere hvor vidt lite

fokus på konsekvenser for landskap i kommuner også påvirker lokale aktørers bevissthet og vurderingsevne når det kommer til å bruke landskap som ressurs i egne prosjekter.

Bevissthet for landskapets særpreg og tålegrensener er viktig, men komplisert. Å forstå og kartlegge faktorene som gjør landskapet verdifullt er utfordrende, ofte fordi landskap ikke er noe håndfast man lett kan beskrive eller fortelle om. Det er lettere for mennesker å koble landskap sammen med noe vi gjør, minner eller kunnskap om naturressurser, og stedstilknytning er en viktig faktor for å ha evnen til å uttale seg om landskapet. På flere måter er menneskers perspektiver på landskap en stor ressurs i planlegging, nettopp fordi at de på-sin-måte klarer å formidle perspektiver på landskapet. Som tidligere nevnt er verdiene i landskapet byggesteinene for næringsliv og utvikling i fjellområder, og det å jobbe aktivt med landskap som tema i planlegging, samt å finne ytterpunktene for hva landskapet tåler og hva det ikke tåler kan være et svært nyttig verktøy for å kunne forbedre forholdet mellom sted, mennesker og landskap. Ofte ser man at samfunn utvikles og at avstanden mellom systemverdenen og livsverdenen øker og man mister hverdagslivsperspektivet i de kollektive handlingene (Habermas 1987). Registreringer av aktørens opplevelse av landskapet har ofte vist å være nyttig i areal og samfunnsplanlegging ved at man kan se ytterpunkter for landskapsverdier gjennom et lokalt perspektiv. Brukernes stedstilknytning, som ofte både er følelsesladet og erfaringsrikt kan bidra med ærlige tilbakemeldinger på hvordan de opplever landskapet. Samtidig blir alle stemmer i samfunnet hørt, og kan skape synergieffekter som større engasjement, tillitt til beslutningstakere og en god kommunikativ planlegging.

Denne oppgaven skal dreie seg om fjellområdet Venabygdsfjellet, der de ulike aktørene i landskapet utgjør en viktig rolle, der kunnskap og perspektiver om landskapets verdier, særpreg og tålegrensener, kan være en ressurs for områdets utvikling.

1.1.2 MÅL

I denne oppgaven fremheves et case-studie fra Venabygdsfjellet i Ringeby kommune – der kombinasjonen av tradisjonelt seter- og hyttelandskap som samtidig er utpekt som turistdestinasjon kan by på utfordringer når det kommer til planlegging og utvikling. Som tidligere nevnt er landskapet en stor del av grunnmuren for verdiskapingen i slike fjellområder.

Det er et mål med oppgaven å belyse de ulike aktørenes perspektiver. Dette innebærer aktører som har en økonomisk intensjon, og de som ikke har det, og at både små og store aktørers perspektiver kommer tydelig fram. Man ønsker at alle stemmer i samfunnet skal bli hørt, og en bevisstgjøring av de ulike aktørers perspektiver på landskapet kan bidra til at verdier, særpreg og funksjonalitet blir ivaretatt. Ved å se på utviklingen av Venabygdsfjellets forvandling fra et område med et fåtalls hytter mot en større turist- og hyttedestinasjon, vil jeg synliggjøre utfordringer og muligheter som området nå står ovenfor i forhold til å opprettholde sitt særpreg og funksjonalitet.

Formålet med oppgaven er å belyse hvordan Venabygdsfjellets aktørene opplever landskapet og ser fjellets muligheter og begrensninger i forhold til områdets landskapsmessige verdier knyttet til særpreg og tålegrensener.

Casestudiet er et eksempel på et utviklingsområde der bruken, derunder rekreasjon og fritidsaktiviteter i fjellet er sentralt, og har verdier som i stor grad er viktig for lokal næringsutvikling som fokuserer på turisme og aktiviteter i fjellet. Villreinen har lenge vært i fokus i den kommunale og regionale planleggingen i randområdene, og oppgaven ønsker å se på hvordan folks opplevelser og oppfatninger av sitt landskap kan være et supplement til dette i planleggingen.

Man kan tenke seg at ulike faktorer som pris og tilgjengelighet kan være avgjørende for at turister reiser til stedet, eller at folk bygger seg hytte. Likevel er kvaliteten i landskapet grunnmuren for utviklingen, der kvalitetene er en uvurderlig del av fundamentet for stedet, og som skiller *dette* stedet fra det *andre* steder. Mister man sentrale landskapsverdier svekkes også en bærekraftig utvikling, og det kan føre til at området blir mindre attraktivt knyttet til landskapsopplevelser.

1.2 PROBLEMSTILLING OG OPPGAVENS AVGRENSNING

1.2.1 Problemstilling

Det har i denne oppgaven vært interessant å undersøke hvordan aktører kan bidra i den lokale planleggingen og utviklingen på Venabygdsfjellet, og undersøke om aktørers kunnskap og perspektiver kan være et tema som det kan være aktuelt å ha mer fokus på i planleggingen og utvikling av '*stedet*'. Det har derfor vært spennende å undersøke aktørene på Venabygdsfjellet sine perspektiver og kunnskap om landskapet, hva som påvirker perspektivene, hvilke verdier og særpreg landskapet representerer og hvordan de opplever landskapets eventuelle tålegrenser. Oppgaven søker derfor svar på følgende problemstillinger;

Hovedproblemstilling:

Hvordan kan aktørene på Venabygdsfjellet med sin kunnskap og perspektiver på landskap bidra til en utvikling som kan ivareta og styrke områdets særpreg og funksjonalitet?

Underproblemstillinger:

- A. Hvordan opplever aktørene landskapets særpreg og funksjonalitet?
- B. Hvordan opplever aktørene landskapets tålegrense knyttet til utbygging og turisme?

Avslutningsvis i analyse og diskusjonen av hovedproblemstillingen presenterer jeg noen tiltak som kan bidra til en opprettholdelse av stedets særpreg og funksjonalitet.

1.2.2 Caseområdet

Casestudie er valgt til Venabygdsfjellet i Ringebu kommune som ligger i randsonen til Rondane nasjonalpark, og er dermed et aktuelt område for temaet og problemstillingen.

Grunnen til at jeg valgte området er fordi jeg kjent i fjellområdene i Ringebukommune og har lenge sett at dette kunne være et interessant og spennende område i forhold til tematikken. Personlig mener jeg at dette er et spennende casevalg fordi det er et populært hytte- og rekreasjonsområde med mange ulike aktørgrupper. Slik følte også valget riktig, fordi man har mulighet til å nå ut til en større bredde. Valg av caseområde var også et valg av praktiske årsaker da min familie har hytte i et

annet fjellområde Ringebu kommune, og befaringer og turer kunne derfor gjennomføres hyppigere ved behov.

1.2.3 Avgrensning av oppgaven

Oppgaven berører et bredt spekter av tema, det er derfor vesentlig å understreke oppgavens avgrensinger. Opplevelse av landskap er et stort tema som handler om ulik forståelse og perspektiver fra ulike ståsted. Denne oppgaven er derfor avgrenset til aktørens opplevelse og perspektiver. Teori knyttet til opplevelse og forståelse av natur og landskap, og forståelse av stedet - 'sense of place' har vært sentralt i oppgaven.

Det er i denne oppgavens caseområde relevant å snakke om tålegrenser knyttet til utbygging og turisme. I den forbindelsen er det relevant å undersøke den 'sosiale tålegrenser' for Venabygdsfjellet. Det er i oppgaveprosessen funnet at den sosiale *tålegrense* er sammenknyttet med folks toleranse *og er et* begrep som er blitt brukt for å svare på problemstillingene Toleransebegrepet oppfattes som mindre komplisert for oppgavens informanter i forbindelse med dybdeintervjuene, og har derfor et større fokus i teorikapittelet.

Det er en rekke lover, meldinger, føringer som omhandler landskapet i fjellområder. Stortingsmeldinger og strategier har vært nyttig å se på for å se hva slags nasjonalt fokus det er på landskap. Videre har Landskapskonvensjonen en plass i oppgaven ved påpeker viktigheten med landskapet som ressurs. Videre har kommuneplanens arealdel og kapittelet for Venabygdsfjellet og kommunale målsetninger når det kommer til turisme og reiseliv har vært sentralt for å belyse dagens situasjon og forvaltning. Venabygdsfjellet berører også arealer som er omfattet av Regional plan for Rondane og Sølnekletten og vil derfor avgrense seg til den deler av planen som omfatter Venabygdsfjellet.

1.2.4. Oppgavens oppbygning

Videre i oppgaven vil jeg presentere fokuset på landskap i planlegging der jeg blant annet trekker fram Den europeiske landskapskonvensjonen. Deretter presenteres ulike teoretiske perspektiver på forståelse av natur og landskap, forståelse av stedet gjennom 'sense of place', samt forståelse av landskapets tålegrense i kapittel 2. I kapittel 4 presenteres metode og data der jeg beskriver hvilke metoder jeg har brukt i mine undersøkelser. I kapittel 5 presenteres resultatet for undersøkelsene og i kapittel 6 diskuteres resultatene fra intervjuene og litteraturstudiet før jeg konkluderer i kapittel 7. I kapittel 8 presenteres noen avsluttende refleksjoner.

1.3 DEFINISJONER OG BEGREPSFORKLARINGER

1.3.1 Sentrale begrepsdefinisjoner

Landskap:

Den europeiske landskapskonvensjonen definerer landskap slik: "Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer" (Europarådet, 2000)

Særpreg:

Defineres av egenart, karakter, type.

Tålegrense:

I denne oppgaven er tålegrensen definert som det stedet tåler før det mister sitt særpreg og funksjonalitet.

Aktører:

I denne oppgaven er aktører definert til alle som bruker og har en tilknytning til stedet. I oppgaven er brukerne avgrenset til hyttefolk, fastboende, næringsdrivende og kommunal forvaltning.

Verdi:

"Verdi, kvaliteten ved noe; det som er godt ved noe. En tings verdi sies gjerne å bestemme dens viktighet med hensyn til hvordan vi bør gjøre våre vurderinger og beslutninger" (Sagdahl 2015)

'Sense of place'/stadkjensle:

Handler om indre, subjektive og opplevelsesmessige dimensjoner ved sted (Stokke 2013).

1.3.2 Andre sentrale begrepsdefinisjoner

Randsone:

Randsone er ikke et definert, juridisk område, men kan bety områder som ligger inntil en grense, i denne sammenhengen nasjonalparkgrense. Disse områdene forvaltes som i dag etter plan- og bygningsloven.

Landskapskarakter:

Et konsentrert uttrykk for samspillet mellom et områdes naturgrunnlag, arealbruk, historiske og kulturelle innhold, samt romlige og andre sansbare forhold som særpreger området og skiller det fra omkringliggende landskap (Clemetsen & Krogh 2010:58)

Destinasjon:

Destinasjon betyr ofte målet for reisen og endepunktet. I oppgaven handler destinasjon mer om utvikling av et sted for mange ulike brukergrupper, og som ikke nødvendigvis er et endepunkt, fordi stedet omfatter et betydelig stort areal.

Stedstilknytning:

Forholdet mellom mennesker og steder

Turisme:

Turisme i Norge (internal tourism) er summen av hjemlig og inngående turisme, altså nordmenns reiser i eget land og innkomne utlendingers reiser i Norge.

Innfallspport:

1)det stedet hvor den besøkende setter fra seg bilen og legger ut på tur. 2) summen av utendørs tilrettelegging som møter og kanalisere besøkende fram til en opplevelse av hele eller deler av verneområdet. (Miljødirektoratet 2015)

KAPITTEL 2:

2.1 TEORI

*Landskap i forvaltning og
teoretiske perspektiver knyttet til
forståelse av natur og landskap, stedet
'sense of place', landskapets tålegrenser
og destinasjonsutvikling*

2.1 TEORI

Dette kapitlet er det inn i to deler. Den første delen handler om fokus på landskap i planlegging og begynner med en kort introduksjon av hvordan fokuset har utviklet seg gjennom tiden. Videre presenteres landskap som møteplass, kort om Den europeiske landskapskonvensjonen og om videre arbeid om å integrere landskap i planlegging. Det falt naturlig for denne oppgaven å plassere lovverk og nasjonale målsetninger og strategier under teorikapitlet fordi oppgaven omhandler i stor grad det å rette søkelys mot landskap som ressurs i planlegging. Den andre delen er knyttet til teoretiske perspektiver om sted og landskap der en 'sense of place' tilnærming til temaet er sentral. Delen avsluttes med teoretiske perspektiver om landskapets tålegrensers, samt teoretiske perspektiver rundt destinasjonsutvikling.

2.1. Landskap og planlegging

Den norske «fjellheimen» er blant landets mest omtalte og verdsatte naturressurser og for mange det som er typisk for *norsk* landskap (Aas & Vistad 2003). Man kan hevde at det å verne områder med verdifulle landskap i Norge, startet med opprettelsen av vår første nasjonalpark Rondane i 1962. Etter det har det blitt dannet 44 nasjonalparker på Norges fastland og på Svalbard (Miljødirektoratet 2015). Folk flest tenker på naturen og landskapet, og muligheter når det kommer til friluftsliv når man snakker nasjonalparkene våre, og når man går på tur registrerer man som regel ikke vernegrensene. Likevel har man et skille mellom landskapet i og utenfor nasjonalparkene fordi på den ene side handler naturvern og strenge forbud mot utbygging, mens det på den andre side handler om et landskap som forandrer seg i takt med samfunnsutviklingen.

Landskap vil alltid forandre seg fordi naturen er i en pågående prosess. Disse endringene må man akseptere, men det finnes endringer som er uønsket fordi de kanskje fører til unødvendige tap av miljøverdier og kan være knyttet til viktige landskapstyper, biologisk mangfold, friluftsliv, kulturminner og andre bruksverdier. Det er ikke alltid like lett å se konsekvensene av enkelttiltakene, og bevisstheten om konsekvensene da de oppdages ofte når tiltakene er gjennomførte. De viktigste lovverk som styrer forvaltningen av det norske landskapet er naturmangfoldloven, friluftslivloven, og plan- og bygningsloven, der forvaltningen i stor grad dreier seg om føre-var-prinsippet.

2.1.1 Landskap som møteplass

Den europeiske landskapskonvensjonen definerer landskap slik:

«Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer»

Den europeiske landskapskonvensjonen er sentral i denne oppgaven fordi den tar utgangspunkt i menneskets vurdering av landskap, og omfatter også det menneskeskapt landskapet. Fokuset dreier seg om menneskers opplevelse og i mindre grad om økosystemtjenestene i naturen. Landskap som møteplass vektlegges i landskapskonvensjonen, og hvordan landskap kan være en samfunnsarena og ressurs. Konvensjonen trekker også fram viktigheten med å vektlegge allmennhetens forståelse og opplevelse av landskapet, og ikke bare ekspertenes tilnærming.

Etter den europeiske landskapskonvensjonen har land som Norge forpliktet seg til å;

1. vurdere om landskap er godt nok ivaretatt i lovverket
2. integrere landskap i politikk på områder som kan ha direkte eller indirekte innvirkning på landskap
3. forbedre de faktiske kunnskapene om egne landskap
4. utdanne fagfolk og fremme undervisningsopplegg i skoler og universiteter
5. bidra til å bevisstgjøre folk i det sivile samfunnet, private organisasjoner og offentlige etater
6. gi befolkningen, lokale og regionale myndigheter og andre mulighet for å medvirke i landskapspolitikken
7. legge til rette for samarbeid over landegrensene på lokalt og regionalt nivå

I lys av Den europeiske landskapskonvensjonen er det rettet søkelys mot utfordringer i det offentlige landskapsarbeidet, og det er utarbeidet mange strategier og rapporter knyttet til dette. I denne oppgaven trekkes det frem to rapporter som viser til utfordringer og strategier for landskap i planlegging.

1). I 2003 utarbeidet Nordisk ministerråd «Nordens landskap» som presenterer et antall overordnede fellesutfordringer for landskapsarbeidet i de nordiske landene. Rapporten trekker fram at det er viktig å;

- se på natur og kulturdimensjonene i landskapet i sammenheng,
- løfte fokus fra enkeltobjekter og småarealer til helheter og større landskap,
- øke befolkningens kunnskap, engasjement og medvirkning i landskapsarbeidet.

(Nordisk ministerråd, 2003)

2). I 2007 utarbeidet Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning rapporten «Strategi for arbeid med landskap». Rapporten presenterer landskapsverdier som viktige fordi;

- landskap gir viktig kunnskap om prosessene i naturen, kulturhistorien og samspillet mellom mennesker og natur gjennom hele vår historie.
- Landskap er en ressurs for opplevelse og livskvalitet og bidrar til stedstilknytning og følelse av identitet og tilhørighet.
- Landskap er en økonomisk ressurs og en bruksressurs som kan nyttiggjøres på mange måter. Betydningen varer fra landbrukets direkte næringsrettede ressursutnyttning til den betydning et attraktivt landskap har direkte og indirekte for bokvalitet, rekreasjon og reiseliv.

(Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning 2007)

Det er også i rapporten fremmet strategier og tiltak for å bygge opp en langsiktig, kunnskapsbasert og helhetlig forvaltning av landskap i Norge. Dette ønskes gjøre ved å 1). Styrke landskapsarbeidet i kommunene 2). Utvikle god landskapsforvaltning i samarbeid med viktige arealbrukene samfunnssektorer 3). Øke befolkningens bevissthet og engasjement i forhold til landskapet og 4). Styrke den faglige basis og landskapsperspektivet i miljøforvaltningen (Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning 2007).

Nasjonale føringer for verdiskaping i fjellområdene

Det er en rekke nasjonale føringer som legger vekt på landskap og verdiskaping i fjellområdene våre. I St. Meld nr. 26 legges det vekt på arealpolitiske føringer, og vises i et utdrag under;

- Fjellområdene skal forvaltes som landskap der kultur- og naturressursene, næringsmessig utnyttning og friluftsliv sikres og gjensidig utfyller hverandre.
- Villreinens leveområder skal sikres gjennom bedre kunnskapsgrunnlag og varige grenser mot utbygging i regionale og kommunale planer.

- Fritidsbebyggelse skal lokaliseres og utformes med vekt på landskap, miljøverdier, ressursbruk og estetikk.

Viktige temaer i arealpolitikken er avveining mellom bruk og vern, tilrettelegging for opplevelser og rekreasjon, og sikring av landskapsverdier, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljø. En bærekraftig arealforvaltning innebærer ikke bare å unngå miljøkonflikter i form av nedbygging eller ødeleggelse av verdier, men også å bidra til langsiktige løsninger og verdiskaping.

En annen er St.Meld nr. 65 «Fjellteksten», som legger opp til føringer som åpner for større grad av lokal verdiskaping og kommersiell reiselivsvirksomhet i nasjonalparkene. Fjellteksten trekker fram verdiene som er grunnlaget for vernet som viktig, fordi det er en forutsetning for økt turistbruk og verdiskaping i fjellområdene. Landskapet er en viktig del av verdigrunnlaget de ulike steder i randområdene, og fjellteksten er derfor viktig i denne sammenheng fordi den presiserer viktigheten med å opprettholde kvalitet og naturverdier landskapet.

Et utdrag av «Fjellteksten» er sitert under:

« Regjeringen vil åpne for økt verdiskaping i fjellbygdene ved å legge til rette for økt aktivitet innenfor og rundt en del av nasjonalparkene, herunder bidra til;

- at et utvalg av nasjonalparkene brukes i markedsføringen av reiselivstilbudet generelt i Norge
- tilrettelegging for flere og mer langvarige besøk i og nær et utvalg av nasjonalparkene
- tilrettelegging for varierte opplevelser ved nasjonalparkbesøk i et utvalg av nasjonalparkene

De verdiene som er grunnlag for vernet, vil også være en forutsetning for økt turistmessig bruk og verdiskaping i fjellbygdene. Geografisk avgrensning og verneforskrifter for nasjonalparkene skal fortsatt regulere hvordan disse områdene kan brukes. Disse grensene er satt med utgangspunkt i kunnskap om biologiske og økologiske forhold i området og bør ikke overskrives hvis naturverdiene som finnes i området skal bevares. Samtidig skal vernet gi et kvalitetsstempel på området som gjør det attraktivt i turistsammenheng. Slik blir naturkvaliteten selve grunnlaget for næringsutvikling og verdiskaping. »

– Utdrag fra «Fjellteksten»

2.2 Menneskers forståelse av natur, landskap og stedet

2.2.1 Forståelse av natur og landskap

Folk flest har et forhold og relasjoner til landskap og sted. For eksempel gjennom at vi er grunneiere, ressursutnytttere eller bare besøkende, ved at landskapet benyttes av oss som et møtested eller bare ferdes i gjennom. Når man snakker om landskap i den forbindelse, kan man hevde å dele det inn i to kategorier; Hverdagslandskapet og ferielandskapet. Landskap som man ofte befinner seg i, for eksempel runden man går når man lufter hunden, eller den faste løperunden, kan defineres som

hverdagslandskap. Med hverdagslandskap menes i denne sammenheng omgivelser som vi beveger oss ofte i. Dette er et landskap som vi alle har et forhold til enten man vil eller ikke, fordi man uansett er en del av dette landskapet. 'Ferielandskapet' kan defineres som landskap vi bevisst reiser til og besøker, og ofte er landskapet hovedgrunnen til at man ferierer akkurat der. Det er ikke et landskap man vanligvis oppholder seg i, og er ofte individuelt ulikt ens eget hverdagslandskap.

Thuen (2003) og Setten (2002) drøfter ulike forståelser av landskapet og går blant annet inn på den *byråkratiske forståelsen*. I følge Setten kan denne forståelsen karakteriseres som visuell, objektiv, nøytralt og distansert, og «der fortida framstår gjennom såkalt historisk rekonstruksjon med vektlegging av de fysiske objekt som finnes i landskapet». I motsetning til denne forståelsen har man også en *praksis i landskapet*, som ofte representerer lokale brukere, bønder, fastboende, grunneiere, og at de har andre kvalitetsvurderinger om hva som er vesentlige endringer ved landskapet eller ikke.

Landskap har betydelig sammenheng med natur, og de grunnleggende forståelsene av naturen handler om hvem vi var, hvem vi er og hvem vi håper å bli. Det handler om hva som er riktig og god praksis i landskapet. Landskapet har betydning ved at det symboliserer identitet, og forteller hva det vil si å være «oss», og endringene i landskapet fører til at forholdet vårt til naturen endrer seg (Vinge og Flø 2012). Mange har forsket på hvordan mennesker opplever landskap der man blant annet har funnet at *landskapets konkrete innhold*, og særlig forholdet mellom natur og menneske-påvirkning, er viktig for at det skal likes (Gallagher, 1977; Anderson, 1978; Hammitt, 1978; Herbert, 1981; Ellsworth, 1982; Kaplan & Kaplan, 1982 med flere). I de aller fleste tilfellene har man funnet at natur gir høye preferanser. Dette er likevel ikke gjeldene for alle typer av landskap, ettersom ikke alle naturpregete landskap nødvendigvis er godt likt. Det er funnet ut av det i tillegg er viktig at landskapene er preget av (a) *forhold som gjør bearbeiding av romlig informasjon lettere*, og (b) *forhold som gjør denne informasjonen interessant eller meningsfull*: Hvis et område mangler helhet eller sammenheng, blir landskapet mer vanskelig å forstå, og hvis det mangler kompleksitet oppleves det ofte som uinteressant (Kaplan & Kaplan, 1972).

Det er naturlig å se på sammenhengen mellom forståelse av landskap i forbindelse med rekreasjon på Venabygdsfjellet. Enten man har rekreasjonsverdier knyttet til stedet som hytteeier eller lokalboende, har rekreasjon sammenheng med at man ofte er avhengig av variasjonen mellom ulike landskap for å «koble av». I den forbindelse finnes det hovedsakelig to sentrale teorier om hvilke egenskaper i naturen som gir rekreasjonsverdi for mennesker: 1. Attention restoration theory av Rachel Kaplan og Stephen Kaplan (Kaplan & Kaplan 1989) og 2. Psycho-evolutionary model av Roger Ulrich (Ulrich 1984).

Kaplan og Kaplan beskriver i «attention restoration theory» fire egenskaper ved naturen som skaper verdier knyttet til rekreasjon hos folk: 1) Being away. Å være i naturen skiller seg ut ved at gir oss mennesker en følelse av å være borte fra hverdagen. 2) Fascination. Naturen har en evne til å fasinere oss uten at det virker anstrengende (for eksempel nordlys eller klar stjernehimmel). Slike landskapsopplevelser gir rom for refleksjon og kan også bidra til å "lette sinnet". 3) Extent. Sammenhenger i landskapet, som kan gjøre oss nysgjerrige på å utforske omgivelsene ytterligere. 4) Compatibility. Samsvar mellom det man ønsker å gjøre i et landskap og det som faktisk lar seg gjøre. Hvorvidt disse egenskapene er tilstede i et landskap er med på å bestemme hvor stor rekreasjonsverdi landskapet har (Kaplan & Kaplan 1989).

I sin "Psycho-evolutionary model" beskriver Roger Ulrich (1984) at stress og psykisk belastning i stor grad restitueres gjennom visuell stimuli som gir gode følelser, og at naturskapte landskap er utgangspunkt for dette. Ulrich mener både at dette kan oppnås både gjennom fysisk opphold i grønne omgivelser og ved å betrakte natur eller vegetasjon på avstand. Det å betrakte utsikt til

landskap på avstand, kan derfor være nok til å få rekreasjonelt utbytte. De ulike måter et menneske betrakter og opplever natur og landskap på, bidrar som rekreasjon og defineres etter fire faktorer: 1) Landskapsformene (at vi har følelsen av å ha en oversikt, utsikt) 2) Opplevelse av landskapets dybde (og finne et fokuspunkt) 3) La øynene gli i landskapet (og finne punkter og variasjon). 4) Hvorvidt landskapet oppleves trygt å oppholde seg i (Ulrich 1984).

2.2.2 Forståelse av stedet – sense of place

“Sense of place” er et begrep som kommer fra samfunnsgeografien, og defineres i Dictionary of Human Geography (2000) som det forholdet man har til steder, enten de er fysisk eller subjektivt avgrenset. Det er forsket mye rundt hva et sted er, hvordan det oppleves og hva det representerer og betyr. Ifølge den humanistiske geografen John Agnew (1987), kan sted forstås på tre måter:

1. *Sted som location, et spesifikt geografisk punkt på jordas overflate.*
2. *Sted som locale, som setting for aktivitet og sosiale interaksjoner.*
3. *Sted som sense of place, forholdet mellom menneske og sted.*

Følelser og assosiasjoner til steder og hendelser er viktig i “sense of place”, man kan prate om en slags stedsidentitet og stedstilhørighet. Stedstilhørighet er noe de aller fleste har til et sted, eller flere steder, og for å få stedstilhørighet er det nødvendig å ha egne følelser til stedet. Med det kan man også si at det ikke bare landskapet, omgivelsene og de ytre faktorene som karakteriserer og definerer et sted. De *individuelle opplevelsene* av landskapet er også med på å gjøre stedet til et bestemt sted (Agnew 1987).

Teoretikeren Relph mener i sitt verk “Place and Placelessness” (1976) at en praktisk forståelse av sted er essensielt for menneskets eksistens, og Relph mener at ‘stedet’ som bakgrunnsramme ikke en tilstrekkelig tilnærming, og at man også må se på andre faktorer som påvirker forståelsen. Han mener at et steds mening ikke bør utledes kun i forhold til lokalisering, dets funksjon eller menneskene som bebor stedet, men at det også bør assosieres med menneskenes handlingsintensjoner og gjøren. Å være menneske er i følge Relph som å leve i en verden fylt av betydningsfulle steder, der stedsfølelsen er gjennomsyret av følelser og meninger. Oppsummert mener han at stedsfølelse utvikles gjennom menneskers kroppslige erfaringer og det daglige liv i samspill med de sosiale, økonomiske og kulturelle betingelser som den enkelte lever under (Skår et al. in prep). Man kan derfor hevde at det også er menneskene eller brukerne av stedet som er med på å definere det. Brukerne kan ofte representere en kultur, et miljø som er spesielt for *det* stedet og bidrar som en identifiseringsfaktor. Det er derfor interessant å se på hvordan ulike grupper og individer tolker og knytter seg til de stedene de ser ofte eller daglig. Man kan derfor si at opplevelsen av *landskapet* ofte blir påvirket av de rollene vi har til daglig, og den rollen vi opptre i når vi ferdes i landskapet. Man kan dermed si at daglige roller påvirker hvordan måten vi ser landskapet på, og til og med hva man *ser* på verdifullt i landskapet.

2.3 Landskapets muligheter og begrensinger

2.3.1 Om begrepet «tålegrense»

Tålegrensebegrepet har sammenheng med *bærekraftighet*, et begrep som stammer fra *viltbiologi* og kan eksemplifiseres med «hvor mange dyr kan leve innenfor et område før det oppstår sykdom

relatert til antall dyr» (NINA-rapport 2015). I likhet med viltbiologi består tålegrenser for landskapet av mange variabler og forutsetninger. Man kan blant annet snakke om kulturelle, fysiske og sosiale tålegrenser. Dessuten er disse forskjellige fra sted til sted, og det er derfor vanskelig å skape gode metoder for å eventuelt kartlegge og tolke tålegrense for landskap (Eide, Vistad et. al 2003).

Når man snakker om landskapets tålegrense kan man se på fem ulike naturforståelser. Tålegrensen for den uberørte natur, landlige, jordiske, lovmessige og tålegrensen for den helhetlige naturen. Tålegrense kan også tolkes som akseptabelt belastningsnivå. Å definere begrepet «tålegrense» er allikevel problematisk fordi begrepene tolkes og brukes ulikt (Anker & Sejerstad 1994). Man kan også snakke om ulike definisjoner av begrepet; den økologiske, den sosiale og den kulturelle tålegrensen (Anker & Sejerstad 1994). Oppgaven er i denne sammenheng avgrenset til den sosiale tålegrensen. Når man snakker om *landskapets sosiale tålegrense* kan det dreie seg om flere lokale variabler.

Man ser at det er blitt mer vanlig å bruke begrepet i planleggingen, men ofte handler det om fysiske tålegrenser for blant annet vegetasjonsdekket, eller i dette caseområde tålegrenser for villreinen i Rondane nasjonalpark. Som tidligere nevnt er det gjennom tiden blitt et større fokus på landskapets betydning for mennesker, og det er interessant å undersøke den sosiale tålegrensen av utbygging og turisme har for de forskjellige aktører. Utfordringene knyttet til bruk og vern av vernede områder er mange, og diskusjonene rundt naturens og landskapets tålegrenser og bærekraft er sterke argumenter for en føre-var basert forvaltning. Allikevel kan man også se *tålegrense* som ikke nødvendigvis et negativt ladet begrep, og lokalsamfunnets perspektiver på dette kan gjøre at man også ser muligheter og ikke bare begrensninger.

2.3.2 Folks toleranse for endringer i landskapet

Landskapets tålegrenser kan knyttes både til tålegrensene i ulike landskap og til folks ulike private toleranse for endring. Det handler om hvordan folk oppfatter endringer og de varige effektene, og hvordan folk tilpasser seg endringer i landskapet over tid. Man kan skille mellom to hovedkategorier av endringer som berører våre landskapsverdier, og de opptrer ofte i et vekselspill. For det første øker vi utnyttelsestrykket i mange landskap. Vi får flere og større fysiske inngrep og endret arealbruk knyttet til blant annet by- og tettstedsvekst, utbygging av infrastruktur og anlegg knyttet til samferdsel. For det andre svekker samtidig inntrykket i andre landskap. Endringer i ulike næringer og virksomheter, som jordbruk og fiske, industri, gruvedrift og militær virksomhet, kan føre til opphørt eller endret bruk med forskjellige konsekvenser i landskapet.

McCool & Lime 2001 mener at tålegrenseproblematikken dreier seg i stor grad også om adferd og sikring av erklærte kvaliteter ved området, og trekker fram fire ulike hensyn:

- det fysiske miljøet
- den lokale kulturen
- sosial aksept hos lokalbefolkningen
- atferd hos turistene

I endringsprosesser blir det spesielt viktig å skape en felles grunn for overføring og forståelse for endringen. Som tidligere beskrevet er det mange forutsetninger og variabler som spiller inn, og at det er såpass komplekst at det er vanskelig å finne felles svar og mål. Teoretikere som McCool & Lime (2001), påviser nettopp det at det ikke finnes enkle svar når det gjelder rekreasjon og turismens påvirkning på områder og landskap. De mener at man bør ha fokuset på hvilke tilstander man ønsker i området, og hva som er akseptabelt eller uakseptabelt i forhold til disse. I den

kombinasjonen snakker man om en tålegrense som er definert av både økologisk og sosial-faglig kunnskap og politiske valg (McCool & Lime 2001)

Man kan derfor tenke seg at mennesker ofte er negative til endringer i landskap de kjenner, og desto mer omfattende endringene er, jo mer negativt oppfattes dem.

2.3.3 Planlegging og verdiskaping i randsonene

Forvaltning og planlegging av verneområder og randsonene har i hovedsak vært delt mellom statlige miljømyndigheter, fylkeskommunen og kommunene. Mens de statlige miljømyndighetene ivaretar verneplanlegging foregår i henhold til naturmangfoldloven, ivaretar fylkeskommunen og kommunene plan og bygningsloven. Grensene til verneområdet er stort sett kun avmerket i plankart, og med det kan man si at planleggingen er preget av funksjonell og territoriell planleggingen (Larsen & Øyan et.al 2013).

Mye av dagens forskning dreier seg om destinasjonsutvikling i verneområder. Det er likevel også fokus på fjellområdene, og utfordringene er ofte knyttet til stedet som attraktive bygdesamfunn eller urbane rekreasjonsområder, og det dreier seg i stor grad om utfordringer i fjellpolitikken. Turisme er blitt en stor verdiskapende ressurs i fjellområdene av flere grunner. Landbruk har avtatt med årene, og det søkes etter nye næringer. Fjellområdene våre trekker mennesker på grunn av landskapet, og turisme er viktig for fjellkommunene fordi det skaper vekst og økt sysselsetting. Det er også stor oppmerksomhet på «fjellnorge» og det er et nasjonalt ønske å trekke turister til landet vårt.

Kommunene spiller en viktig rolle for verdiskapingen i fjellområdene, og de arbeider tett opp imot aktørene i kommune for å få til en god utvikling. I følge Larsen & Øyan et. al. 2013, kan kommunenes strategiske tilnærming til verdiskaping i randsonene forstås på to måter: For det første kan verneområdene skape utfordringer for næringslivsaktørene, og kommunale planer kan legge begrensninger knyttet til ferdsel og aktivitet som er viktige deler av tilbudet til næringslivsaktørene. I et annet perspektiv kan verneområdene åpne opp for muligheter og derav bidra til å representere et potensiale for verdiskaping, blant annet som en ressurs i markedsføring og produktutvikling. I sammenheng med denne verdiskaping som legger til rette for turisme, bør det også inkluderes verdiskapende tiltak og aktiviteter som kommer lokalbefolkningen til gode og som kan sikre en bærekraftig bosetning. (Larsen & Øyan et.al 2013).

Forskning tyder på at kommunene i randsonene har godt grep om de regionale planene, men at det samtidig tas lite initiativ til strategisk tenkning om verdiskaping i randsonene i plandokumenter (Larsen & Øyan et.al 2013). En annen utfordring som kan trekkes fram er utmarksressurser som i liten grad er kartlagt og verdsatt, og at dette skaper utfordringer for de som skal tilrettelegge for drive verdiskaping basert på disse ressursene (Heiberg m.fl. 2005)

2.3.4 Sosiale tålegrenser og destinasjonsutvikling

I mange randsoner og nasjonalparker finnes det interessekonflikter mellom ulike bruksformer. Det kan være konflikter som oppstår når tradisjonell lokal bruk møter «nye» og mer turistrettet og mer kommersielle aktiviteter. Reaksjoner og forandringer i landskap er alle unike. Alle landskap vil også forandre og endre seg, slik de har gjort gjennom tiden. Gjennom tiden har Norges fjellområder vært attraktive turistmål, men det er undersøkt i liten grad undersøkt hvordan dette påvirker lokalbefolkningen i populære områder. Mansfeld & Ginosar (1994) drøfter i hvilken grad, og hvilke faktorer som påvirker hvordan lokalsamfunn aksepterer, støtter opp, eller utvikler negativ innstilling til reiseliv og utbygging. På en side har man sett at det er positive effekter av vellykket reiselivsutvikling ved at det skaper arbeidsplasser, inntekt og tilbud som også kommer

lokalbefolkningen til gode. På den annen side påviser Mansfeld & Ginosar at det det også skaper negative effekter ved reiselivsutviklingen i form av redusert livskvalitet i lokalbefolkningen. På grunn av turismens påvirkning på det fysiske miljøet gjør det at lokale normer, tradisjoner og vaner blir endret. Resultatet viste også at lokalbefolkningen opplevde tap av selvstendighet når det kom til påvirkningsmuligheter av lokale saker (Mansfeld & Ginosar 1994).

Når man snakker om tålegrense i forbindelse med turisme kan man også snakke om toleranse. I forbindelse med områder med store landskapssverdier er det også vanlig å se på toleransenivå (carrying capacity), som forteller hvor mye et område tåler av et av antall turister (Haukeland 1984)

KAPITTEL 3:

METODE OG DATA

*Hva er metode? Undersøkellesområde,
dataene og framgangsmåte*

3.1 METODE OG DATA

Ved valg av forskningsdesign er det sentralt å vurdere hvem og hva som skal undersøkes, og hvordan dette skal utføres. Formålet med forskning er å kunne konkludere utover det som umiddelbart kommer frem i innsamlingen av data. Lykkes undersøkelsen med etableringen av begreper og beskrivelser, vil den i større grad kunne generaliseres og slik være nyttig i andre sammenhenger. (Johanessen et al 2009)

For denne oppgaven har det vært interessant å utføre en kvalitativ undersøkelse. Kvalitative metoder har i større grad som formål å fange opp meninger og opplevelser som ikke er mulig å tallfeste eller måle. I oppgaven har jeg valgt å kombinere teoretiske og empiriske studier. Jeg har tatt for meg teori om forståelse og opplevelse av landskap knyttet til «sense om place», og tålegrense for landskap, samt hatt dybdeintervjuer med nøkkelinformanter som har et nært forhold til Venabygdsfjellet.

3.1.1 Casestudiet

I oppgaven har jeg valgt å gjennomføre et kvalitativt forskningsdesign (Thagaard 2013) i form av et case-studie, der flere metoder inngår for å utforske fenomener tilknyttet et spesifikt case-område. Casestudiet setter på mange måter rammene for hva som skal studeres, og kan brukes i undersøkelser som er eksplorative, beskrivende, forklarende, forstående og vurderende (Thagaard 2013). Sammen med å studere teori, dokumenter og gjeldende planer, er formålet med casestudiet å komme dypere inn i problematikken, ikke minst på hvordan aktørene opplever landskapets verdier, særpreg og tålegrense. Det ble i denne oppgave nødvendig å foreta dette forskningsdesignet da jeg ønsker å koble brukernes opplevelser til et bestemt landskapsområde. Dette har sammenheng med at brukerne har en tilknytning og følelser til stedet. Siden det å undersøke aktørenes opplevelser knyttet til landskapet er av den eksplorerende sort, fungerer caseområdet som en avgrensning til det man søker svar på.

3.1.2 Hvorfor Venabygdsfjellet?

Venabygdsfjellet er i samme posisjon som flere av fjellområder i Norge står ovenfor. Det er et utbygg hytteområde med infrastruktur. Det er også attraktivt for turisme, og tilbyr aktiviteter og opplevelser hele året som stadig er i utvikling. Venabygdsfjellet ligger i randsonen til Rondane nasjonalpark og man kan hevde at stedet fungerer som en innfallspport til nasjonalparken i dag. Området er også utpekt som kommunens fremste turistdestinasjon. Landskapet er grunnmuren til disse utbyggings- og utviklingstendensene. I og med at Venabygdsfjellet opplever press fra begge kanter, er forvaltningen i slike områder derfor vanskelig.

3.1.3 Dataene

Dataene oppgaven presenterer kan deles inn etter primærdata, der informasjonen er kommet frem som et resultat av denne oppgavens metode, mens sekundærdata er informasjon hentet fra andre kilder som har produsert materialet (Johanessen et. Al 2009). Intervjuene er en betydelig kilde for primærdata i denne oppgaven og utgjør en viktig del av selve oppgaven. For denne oppgaven fant jeg

det sentralt å gi informantene større frihet til å uttrykke seg enn det et strukturert intervju, spesielt med svaralternativer, åpner for at de kan reflektere mer over spørsmålene. Da målet med oppgaven er å beskrive, forstå og forklare aktørenes opplevelser av landskapsverdier og tålegrense på Venabygdsfjellet er kvalitative metoder som intervju godt egnet.

3.1.4 Intervjuene

Intervjuene ble utført etter en semi-strukturert metode, hvor en overordnet intervjuguide er utgangspunktet for intervjuet, men metoden er mer dynamisk ved at spørsmål, tema og rekkefølge kan varieres. Når svaralternativene ikke er formulert på forhånd, åpner det for at informantene i større grad kan svare med egne ord, hvilket både vil vise hvordan informantene har forstått spørsmålene samt at det også vil åpne for mer utfyllende svar enn forhåndsbestemte spørreskjemaer (Johannessen et al 2009). For denne oppgaven er det min oppfatning at denne kvalitative semi-strukturerte metoden vil kunne gi oppgaven best datamateriale.

«Designet» på intervjuet ble utført som en «stadkjensleanalyse» som er en del av metoden for å utarbeide en landskapsressursanalyse (Clemetsen og Stokke 2014)

3.1.5 Intervjuguide

Intervjuguiden for semi-strukturerte intervjuer er en liste over tema og mer generelle spørsmål som skal gjennomgås i løpet av intervjuet (Johannessen et.al 2009). Temaene i intervjuguiden (se vedlegg) grunner i problemstillingen oppgaven skal belyse, og er ment til å oppmuntre informantene til å presentere utdypende informasjon om temaet *landskap*. Intervjuguiden er bygget på åpne spørsmål, uten svaralternativer og fungerer som en sjekklister mot slutten av intervjuene for å kontrollere at alle temaer er blitt besvart (Johannessen et.al 2009). Semi-strukturerte intervjuer kan tilpasses dersom informanten bringer et nytt tema på banen, og vil kunne gi en god balanse mellom standardisering og «fleksibilitet» (Johannessen et.al 2009).

3. 2 FRAMGANGSMÅTE

3.2.1 Litteraturstudiet

For å besvare problemstillingen i denne oppgaven har jeg først gjort en sammenstilling av relevant litteratur. Teori om forståelse og opplevelse av natur og landskap, samt forståelse av stedet – ‘sense of place’, og landskapets tålegrense knyttet utbygging og turisme har dannet utgangspunktet for innholdet i kapittel 2, “teoretiske perspektiver”.

3.2.2 Dokumentstudiet

For å forstå den lokale forvaltningen i området har det vært nyttig å gjøre dokumentstudier av relevante dokumenter, lover, gjeldende planer om emnet. Dette har vært viktig for å besvare hovedproblemstillingen, og for å tilegne meg informasjon om hvilke landskapsmessige spesielt kommunen har vektlagt i sin arealplanlegging.

Dokumentstudiet anses i denne oppgaven som sekundærdata. Dokumentstudier er derfor ikke en del av resultatet, men har vært egnet for å sammenligne resultatene fra intervjuene – primærdataene.

Kommuneplanens arealdel for Ringeby kommune 2014-2026

Det var i denne oppgaven relevant å se på kommuneplanens arealdel for Ringeby kommune. Kommuneplanen er under revidering og det er tatt utgangspunkt i plandokumenter som tilhører høringsrunde 1. Dette dokumentdykket har vært nyttig for å se hva slags lokale målsetninger det foreligger for Venabygdsfjellet.

Andre plandokumenter knyttet til utvikling på Venabygdsfjellet

Det var i denne oppgaven relevant å foreta et dokumentdykk i plandokumentene som omhandler landskap som tema, og se hva slags grunnlagsmateriale det finnes for å vurdere landskap i kommunen i dag. For å forstå målsetninger og strategier for destinasjonsutviklingen har det også vært interessant å se på plandokumenter som omhandler dette.

Regional plan for Rondane og Sølknletten

Det har også i denne oppgaven vært interessant å se på Regional plan for Rondane og Sølknletten. Regionale planen for Rondane-Sølknletten skal legge retningslinjene for en helhetlig planlegging og forvaltning av arealene, både innenfor nasjonalparken og i randsonene. Fokus skal være på både vernehensynet til villreinen og tilrettelegging for bruk av arealene og randsonene på en måte som kan legge til rette for lokal verdiskaping og tettstedsutvikling (Miljødepartementet 2007).

3.2.3 Befaring/observasjon

Det ble i løpet av januar – april foretatt flere befaringer på egenhånd. Det har vært interessant å observere stedet i spesielt høytider og utenom høytider for å få et inntrykk av hvordan området brukes. Denne oppgaven er derfor avgrenset til vinterlandskapet, da det er naturlig at aktiviteter i fjellet er knyttet til ski og langrenn.

3.2.4 Gjennomføring av intervjuene

Dybdeintervju har vært en sentral metode for å kunne besvare problemstillingene i oppgaven. Dybdeintervjuene har vært sentralt for besvarelsen av både hovedproblemstilling og underproblemstillinger, der intervjuer med både lokalbefolkning, derunder fastboende, hyttefolk og grunneieren og andre som har et forhold til Venabygdsfjellet har blitt gjennomført. Teorien har vært et nødvendig utgangspunkt for å kunne utforme spørsmålene i intervjuene som gjennomføres, samt hva jeg ønsker å undersøke i dokumentstudiet.

Informanter ble forespurt per e-post og telefon. Intervjuene ble holdt hjemme hos informanter, på arbeidssteder og kafe. 3 av intervjuene ble av praktiske årsaker gjennomført per telefon. Utvalget av aktører er valgt på grunnlag av casestudien.

3.2.5 Utvalg av informanter

Det er i denne oppgaven 8 informanter fra 4 ulike brukergrupper.

Aktørgruppe:	Antall informanter:	Kjønn og alder:
«Hyttefolk»	2	Mann ca. 60 år Kvinne ca. 50 år
Fastboende	2	Kvinne ca. 70 år Kvinne ca. 35 år
Næringsdrivende	2	Kvinne ca. 70 år Kvinne ca. 60 år
Forvaltning	2	Kvinne ca. 40 år Mann ca. 40 år

Figur 1: Viser oppgavens ulike brukergrupper

Informantene er folk som er godt kjent på Venabygdsfjellet, enten som hytteeiere eller fastboende, og har hatt tilknytning til fjellområdet i lang tid av sitt liv. De har et nært forhold til området, både som bosted, fritidssted og friluftsområde. Å snakke med fastboende og hyttefolk har vært viktig for å forstå hvorfor de ønsker å bruke tid og ressurser på Venabygdsfjellet. Det har vært naturlig for meg å snakke med representanter fra en av velforeningene for å finne mer ut om hvordan engasjementet er med tanke på bevaring av området og tilrettelegging for bruk. Representantene fra de næringsdrivende har vært viktige for oppgaven fordi det er de som i størst grad blir berørt av forvaltningsplaner i området, og de har lang tilknytning til området. Jeg har også snakket med informanter fra kommunen, som er en sentral aktørgruppe å dekke.

Det har i denne oppgaven vært utfordrende å finne informanter. Venabygdsfjellet og Ringebu kommune er en liten kommune, og det å finne informanter som ønsker å være med i prosjektet og bryr seg om temaet krever et forarbeid som var større enn antatt. En annen ulempe med en slik metode, såkalt snøballmetoden, kan være at man får en overvekt av informanter som mener det samme eller taler for samme sak. Det er også en fare at informantene er i samme aldersgruppe og kjønn.

Alle informantene har vært imøtekomne og positive til intervju fra første kontakt og synes oppgaven er spennende. Informantenes innstilling har gjort arbeidet i forhold til innsamling av informasjon til en fin opplevelse.

3.2.6 Vurdering av metoden

For å kunne undersøke grad av kunnskap og aktørenes perspektiver på landskapets særpreg og funksjonalitet, samt tålegrense har dybdeintervjuer vært vesentlig for resultatet. Dybdeintervjuene kan i større grad spørre grundigere, og man kan ta seg bedre tid med informanten, enn kortere intervjuer. I etterkant ser jeg at jeg kunne hatt nytte av å supplere intervjuene med kart og slik at informantene hadde hatt flere måter å uttrykke seg på. Å beskrive landskap for en som ikke er faglig engasjert i temaet, kan være vanskelig. Intervjuguiden kunne i større grad hatt spørsmål som hadde gjort det lettere for informantene å svare på spørsmål om landskap, og det kunne også vært hensiktsmessig å forberede informantene i forkant ved å sende dem forberedende spørsmål.

3.2.7 Transkribering

Alle intervjuene er transkribert og videre sortert og systematisert etter problemstillingene. Dette var nyttig for å få oversikt, og for å ikke utelate viktige sitater og svar.

3.2.8 Analyse

Analysering av data fra intervjuene er omfattende, og antall informanter er derfor tatt i betraktning. Likevel ønsker man en viss bredde av informanter, og 8 informanter har i ettertid vist seg å være et passe antall. Analysedelen av oppgaven skal få fram det informanten faktisk mener, og ikke tolkes i favør av oppgaven. Informantene var stort sett tydelige når det kommer til utsagn og holdninger. Likevel er det som jeg har nevnt i punkt 3.2.7 'vurdering av metoden', at det er krevende å beskrive temaene landskap og tålegrense, noe som har gjort tolkningsarbeidet krevende.

3.2.9 Ethiske dilemmaer

Det har vært oppgavens intensjon å formidle oppfatninger av undersøkelsen så presist som mulig. Oppgaven ønsker likevel å presentere informasjonen med total anonymisering av informantene, da flere av aktørene er tilknyttet en mindre kommune der man ofte opplever fenomenet «alle kjenner alle» Dette gjelder også for informantenes uttalelser, og oppgaven har derfor hatt fokus på å kunne presentere korrekt informasjon som ikke gir et feilaktig bilde som kan skade informantenes integritet eller deres omdømme.

Øverste bilde (4): Utsikt til Rondane
fra Venabygdsfjellet

Nederste bilde (5): Knatten på
Venabygdsfjellet.

Foto Hilde J. Jorbruen

4.1 OM VENABYGD SFJELLET

Venabygdsfjellet er lokalisert i Ringebu kommune i Oppland fylke og ligger mellom Gudbrandsdalen og Østerdalen. Venabygdsfjellet er et av flere innfallsporner til Rondane nasjonalpark og ligger i den sørlige delen av randsonen til nasjonalparken. Gjennom Venabygdsfjellet går Fylkesvei 23 som også kalles Rondevegen, som er en av Norges nasjonale turistveger. E6 ligger i dalbunnen ved Ringebu, og man bruker ca. 10 minutter med bil fra E6 og opp til Venabygdsfjellet.

Figur 2: Viser hvor Venabygdsfjellet ligger i Norge.

4.1.2 Landskapet

Venabygdsfjellet ligger på mellom 850 – 1000 m.o.h. Landskapet er ofte definert som snaufjellsområde fordi man opplever at man kommer opp i høyden og at mesteparten av bebyggelsen i området ligger over tregrensa. Likevel er noe av bebyggelsen på Venabygdsfjellet i bjørkebeltet og i granskogen. Høyden over havet gjenspeiler vegetasjonsdekket og typiske plantearter er vierkratt, lav og mose. Etter Skog og Landskap sitt referansesystem for landskap i Norge, ligger Venabygdsfjellet i sjiktet til to landskapregioner og underregioner; 14 fjellskogen i Sør-Norge i underregion Gudbrandsdalen østre fjellskogtrakter og 15. Lågfjellet i Sør-Norge i underregion Gråside/Vulufjell (Puschmann, 2005).

4.1.3 Arealbruk og bebyggelse

Venabygdsfjellet er et delt landskap når det gjelder arealbruk og bebyggelse. Området er fra gammelt av hovedsakelig vært et seterområde som har vært preget av landbruk og beitedrift. I dag

er området mer preget av infrastruktur, hytter, hoteller og butikker. Med andre ord er også bruken av området forandret seg, og utviklet seg etter hvert til å ha butikker og kafeer, som også er søndagsåpne utenfor høysesong. Det finnes også et skitrekk i området med skiutleie og kiosk, selv om hovedtyngden av folk som ønsker å kjøre alpint drar til andre skitrekk i området, som blant annet Kvitfjell. Når det gjelder grunneiendom er området delt i bygdeallmenning og statsallmenning. I statsallmenningen som stort sett ligger på snaufjellet, er det så og si ingen hytter, og hovedtyngden av hytter ligger i tilknytning til fv. 23.

Venabygdsfjellet er et attraktivt startpunkt når det kommer til fjellbaserte aktiviteter og friluftsliv. Området er spesielt attraktivt og populært når det kommer til langrenn på vinteren, da det er et godt etablert løypenett som strekker seg videre inn i fjellet og helt ned til Lillehammer. Venabygdsfjellet er også et populært turområde for fotturister, og det er et gunstig startsted dersom man skal ferdes videre inn i Rondane Nasjonalpark. Venabygdsfjellet er som tidligere nevnt en av kommunens viktigste turistdestinasjoner i kommunen (Ringebu kommune 2015). Området har mange aktiviteter og arrangementer for turister som også kommer til gode for hyttefolk. På grunn av disse kvalitetene er Venabygdsfjellet blitt et attraktivt sted å eie hytte.

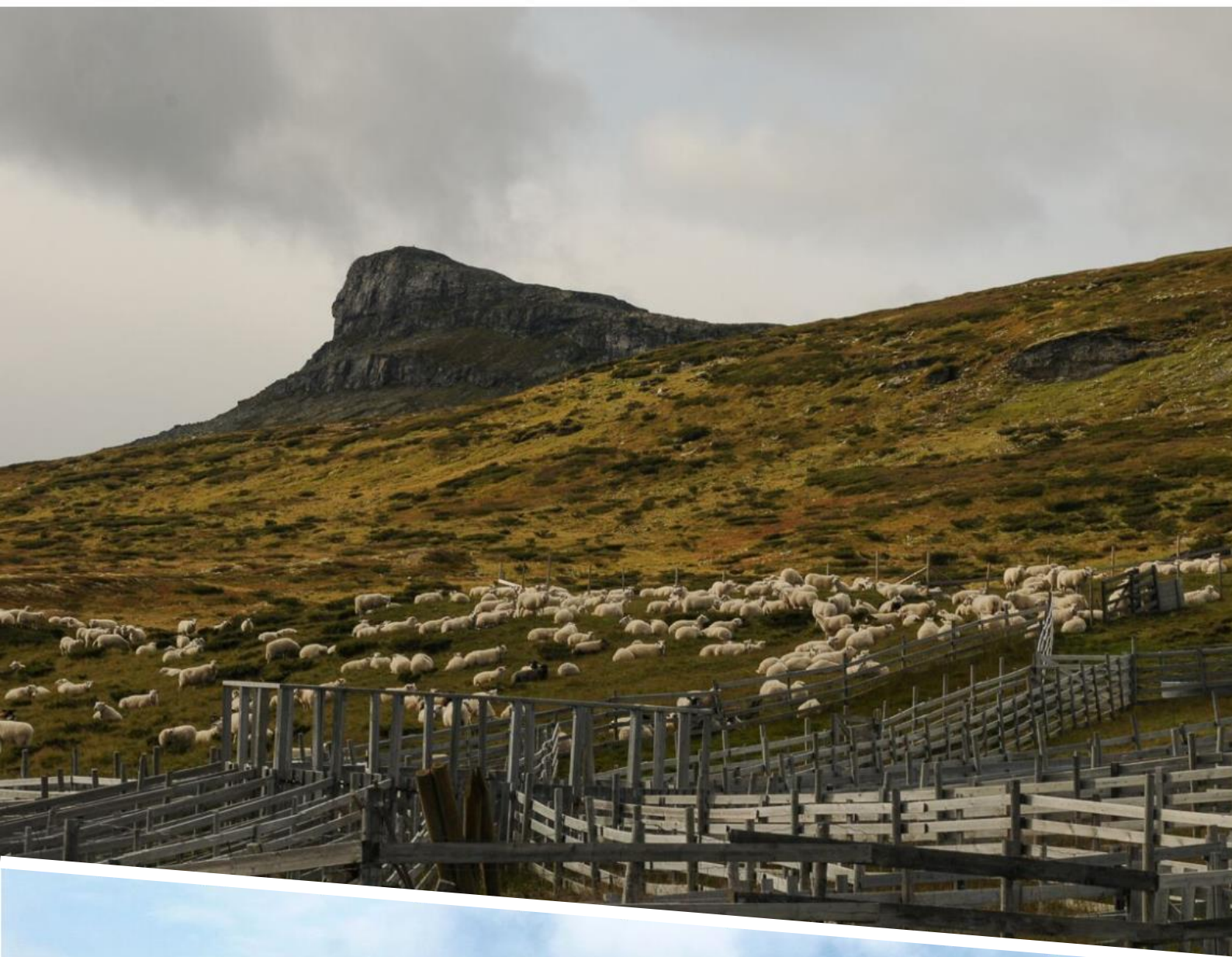
4.1.4 Hvem er aktørene på Venabygdsfjellet?

Som flere andre norske fjellområder består Venabygdsfjellet av ulike aktører. Foruten årlige besøkende turister, er det en rekke mennesker og brukergrupper som benytter seg av fjellet. Det finnes fastboende på Venabygdsfjellet som driver næring og turistbedrifter, fastboende i Venabygd, Ringebu og omegn som har fjellområdet som nærmeste turområde, folk som har hytte der, og folk som har hytter i andre fjellområder som besøker området, for å nevne noen.

Det siste tiåret har det vært utvikling av skisport og sykkel. Langrenn har etter hvert utviklet seg til at det er svært vanlig med brede preppete løyper. Venabygdsfjellet har alltid hatt brukere som benytter området til langrenn, og det er gjennom tiden blitt dannet løypelag som i dag prepper et stort turskinnett. Hovedmengden av folk bruker det innerste løypenettet på Venabygdsfjellet, men man har også mulighet til å gå videre inn på fjellet, der blant annet Trolløypen som går fra Venabygd til Sjusjøen er en attraktiv trase. Venabygdsfjellet er også attraktivt for syklister, og mange bruker området som utgangspunkt for turer inn i Rondane og fjellområdet rundt. Ellers er det populært med fotturer, og det er mange naturattraksjoner rundt i området. Et vanlig turmål er de flere fossene, blant annet Myfallet, der det er 3 fosser med over 100 meter fall. Muen er også et kjent turmål som trekker til brukergrupper i alle aldre.

Figur 3: Illustrasjon av ulike brukergrupper.

Bilde 6 og 5 Sauesanking. Foto Hilde J. Jorbruen

4.1.5 Kort om utviklingen av Venabygdsfjellet

Det har ikke alltid vært like stor trafikk og like mange hytter gjennom tiden. På 1940-tallet var det noen få private hytter, og turisttrafikken var minimal på Venabygdsfjellet. Det var enkelte setrer og garder i Venabygd og Ringebu som tok imot turister, men ofte på langtidsopphold. Den første ordentlige og mer moderne turistinnlosjeringen var Venabu fjellstue som åpnet i 1950. Turister kom da med toget til Ringebu og tok buss til fjellet. Etter krigen var det svært mange nordmenn som ønsket å ferie i sitt eget land, og etter hvert kom det flere overnattingssteder på Venabygdsfjellet. Søskenparet Karen og Håkon Spidsberg utviklet Hageødegaardsætra til en koselig fjellstue. Ester og Jon Lundbakken skapte Trabelia Camping. Rolf Hansen bygget Trollheimen Camping (nå Rondevegen Turistsenter), og i 1970 åpnet Jan og Bitten Duedahl Nordisk Fjellskole ved Kyrkjegardsfjellet (Tvette u.å).

Norge er en hyttenasjon og gjennom tiden er det blitt vanlig å sette opp sin egen hytte på fjellet. Venabygdsfjellet er et av de mange fjellområdene mange fikk øyne opp for, og på begynnelsen av 60-tallet var det bygget ca. 300 hytter som i stor grad var eiet av folk fra Oslo-området. På grunn av stor aktivitet og trafikk så man etter hvert behov for butikk, og i 1961 åpnet Mari og Anton Lunde Turisthandel ved Ospesetra som fra gammel tid var et knutepunkt på fjellet. På den tiden ble det også vanlig for bedrifter å tilby hytte til sine ansatte, og avgjørende for den videre utvikling var det at Norges Bank i 1963 bygget kurs- og feriestedet Venastul på Trabelia, og at det ble lagt fram elektrisitet dit. Linjen ble raskt ført videre frem til Venabu fjellhotell og Gudbrandsdal Hotell Spidsbergseter og satte videre fart i fjellet (Tvette u.å).

Venabygdsfjellet terreng for ski og langrenn har trukket mange nordmenn men også en god del besøkende fra utlandet gjennom årene. Allerede i 1950 holdt Venabu fjellstue åpent fra februar til over påske og fikk betydelig trafikk av nordmenn. Senere kom svensker og dansker. På 1960-tallet startet vintertrafikken fra Tyskland, nederlenderne kom fra slutten av 1970-tallet og fra 1990 kom en betydelig trafikk fra England. Lokale grunneiere sørget allerede på slutten av 1950-tallet for merking av skiløyper med snøscooter og la dermed grunnlaget for det løypenettet som Venabygdsfjellet har i dag. Når det kommer til infrastruktur startet det med offentlige grunnlagsinvesteringer som elektrisitet, brøytet riksveg, vann og kloakkanlegg i 1990 (Tvette u.å). Dette har åpnet opp for utbygging av Venabygdsfjellet i flere faser gjennom årene

4.1.5 Hyttebygging

Venabygdsfjellet har i lang tid vært et fjellområde med hytter. Mye tyder også på at mange av hyttene går i arv, og at det er stadig skifter av generasjoner. Dette tyder på at hytteeierne har kunnskap, erfaring og har mange opplevelser fra Venabygdsfjellet. I likhet med de fleste fjellområder er Venabygdsfjellet godt utbygget med fritidsbebyggelse. I dag er det om lag 1178 fritidsboliger med tilkomst fra fv. 23, og det er avsatt areal til 250 nye hytter i reviderende kommuneplan (Ringebu kommune, 2016). I tråd med generasjonsskifter har også hytteutforming og arkitekturen forandret seg. Hyttene som bygges i dag, eller bygges om er større og har en høyere standard. Dette har ført til at hytter skiller seg ut fra hverandre i større grad enn før.

4.1.6 Forholdet Venabygdsfjellet og Rondane Nasjonalpark

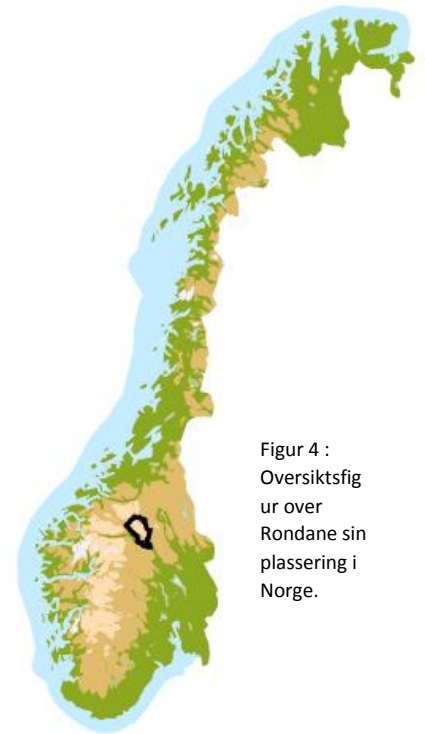
Rondane nasjonalpark en kort introduksjon

Rondane er Norges første nasjonalpark og ble vernet i 1962. Nasjonalparken er spesielt viktig med tanke på villreinen. Nasjonalparken ble utvidet til 963 km² i 2003. Da ble også den nye Dovre nasjonalpark (289 km²) opprettet nord i området. Sammen med nye landskapsvernområder danner disse et sammenhengende fredet område fra Ringebu til Hjerkin (Miljødirektoratet 2010)

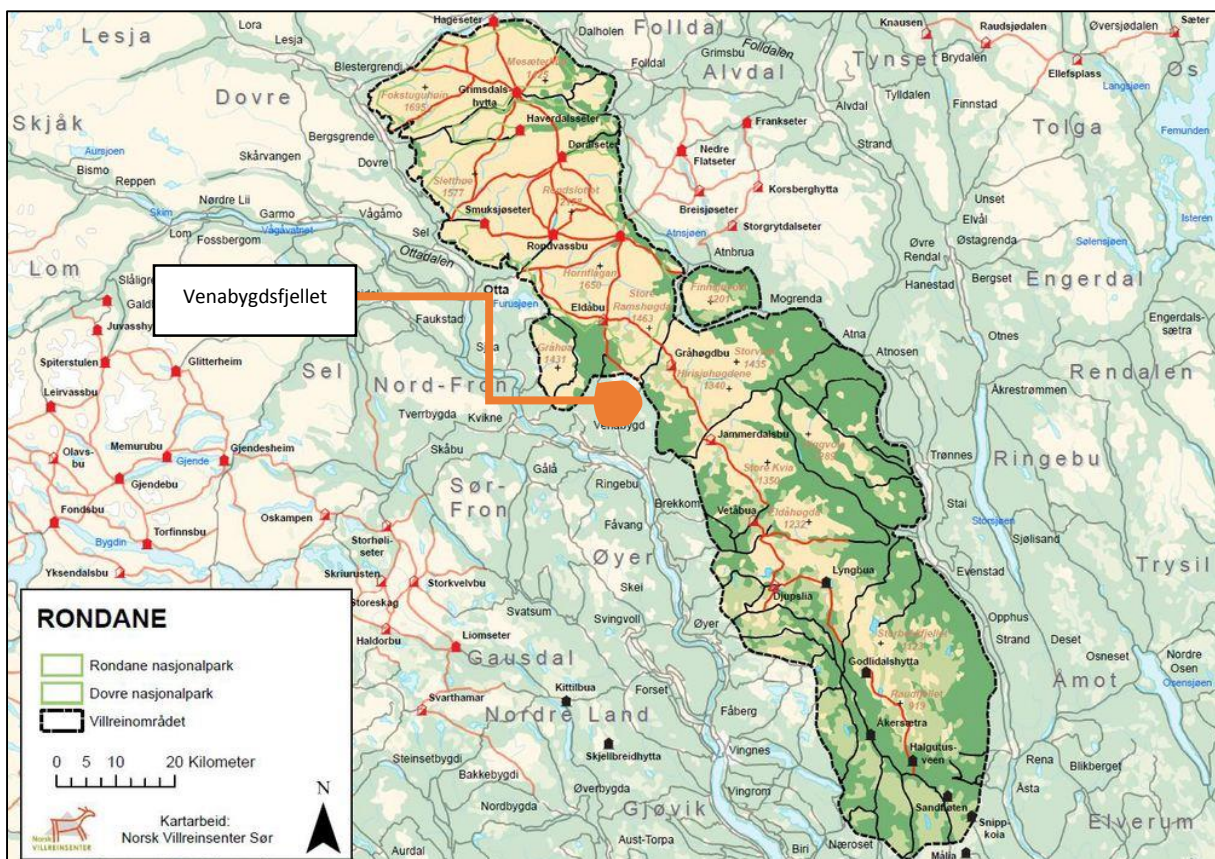
Landskapet tilhører landskapsregion 16 Høgfjellet i Sør-Norge underregion 16.11 Rondane (Puschmann, 2005)

4.1.7 Vernehensynet i randsonen

Villreinstammen i Rondane og Sølnekletten er den mest genuine villreinen i verden. Dette gjør at den er verdifull. Regional plan for Rondane og Sølnekletten tar sikte for å ta mest mulig hensyn til villreinen, og omfatter tiltak i nasjonalparken (Bråtå 2003). Siden planen har fokus på villreinen og hvor den lever i nasjonalparken, omfatter planen også buffersonen for leveområdet som også er utenfor nasjonalparkgrensen. Venabygdsfjellet har arealer som omfavner buffersonen for leveområdet for villreinen, og regional plan for Rondane og Sølnekletten har foreslått hvordan utbyggere skal forholde seg til denne i planen.

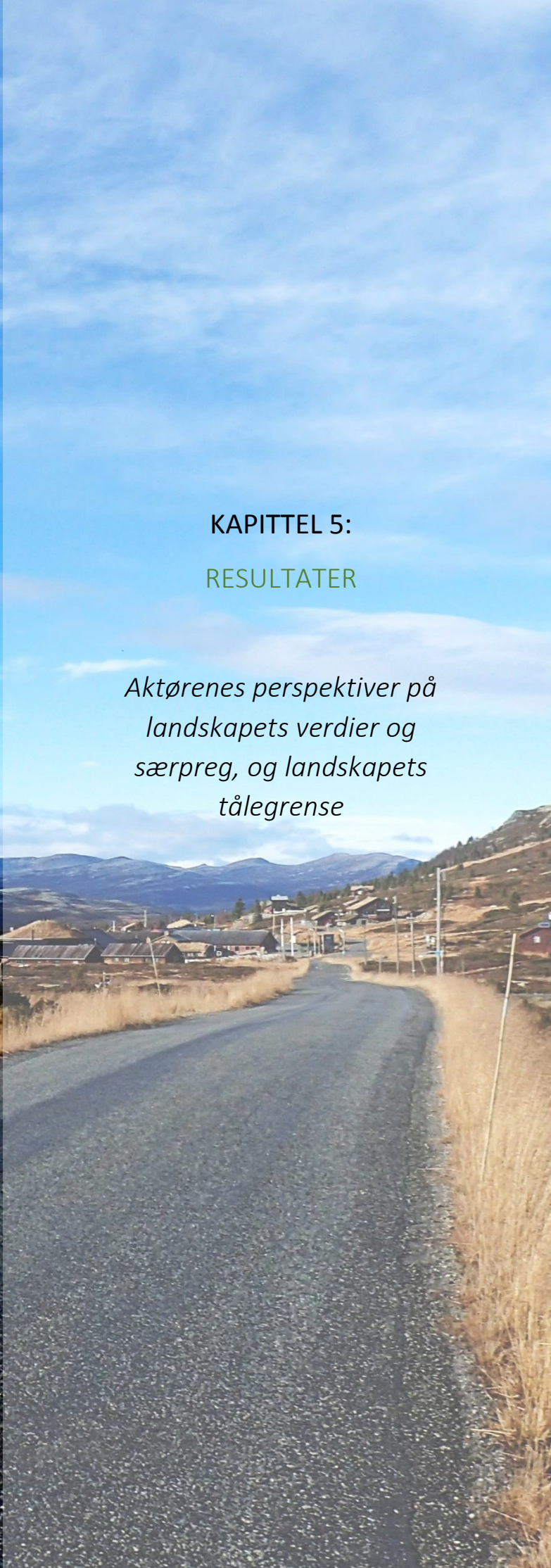
Figur 4 : Oversiktskart over Rondane sin plassering i Norge.

Figur 5: Kart over Rondane Nasjonalpark og Venabygdsfjellets plassering

Bilde 7. Mot Spidsbergseter

KAPITTEL 5: RESULTATER

*Aktørenes perspektiver på
landskapetets verdier og
særpreg, og landskapets
tålegrense*

5.1 RESULTATER

Ut i fra framgangsmåten som er beskrevet i kapittel 1, vil dette kapittelet klargjøre hvilke resultater intervjuene kan oppsummeres etter. Intervjuene og analysen har fokusert på aktørenes perspektiver og opplevelser av landskapet, verdier og særpreg, og funksjoner på Venabygdsfjellet og hvordan aktørene oppfatter landskapets tålegrense når det kommer til hytteutbygging og turisme.

5.1 PERSPEKTIVER PÅ VENABYGDSFJELLETS LANDSKAP OG SÆRPREG

5.1.1 Aktørene om landskapets karakter

Som tidligere nevnt strekker Venabygdsfjellet seg over to landskapsregioner, 14 fjellskogen i Sør-Norge i underregion Gudbrandsdalen østre fjellskogtrakter og 15. Lågfjellet i Sør-Norge i underregion Gråside/Vulufjell. Det formidles gjennom samtlige informanter at området er lokalt særegent ved at det tilbyr et landskap man ikke finner andre steder i kommunen, og har variasjonen fra granskog og bjørkeskog til snaufjell. Venabygdsfjellet er et område som inneholder et kulturlandskap der den tidligere seterdriften har formet landskapet gjennom vegetasjonsbeite og bygningsmiljø. Seterdriften i området har avtatt med tiden, og faktorer som gjengroing er blitt en stor utfordring.

«Landskapet tilbyr noe ikke Kvitfjell tilbyr. Snaufjell og høyfjell. Utsikten til Rondane er vakker, og landskapet har masse verdier når det kommer til ski og turer»

Sitat - Næringsdrivende

Helhetlig beskriver alle informantene landskapets karakter som blant annet åpent og langstrakt som skaper mange muligheter når det kommer til bruk og rekreasjon. Bruksmulighetene er svært karaktergivende for området, og er spesielt knyttet til langrenn om vinteren og fotturer om sommeren. Langrenn er Norges nasjonalsport og er en svært tydelig aktivitet på Venabygdsfjellet, og det kommer fram i intervjuene at aktørene selv identifiserer seg til langrennssporten.

Flere av aktørene nevner seterlandskapet når de forsøker å karaktersette Venabygdsfjellet, og forteller at dette er blitt mindre og mindre synlig i landskapet etter hvert som området har fått økt utbygging av hytter. Det kan tolkes gjennom intervjuene at enkelte aktører mener at dette er synd da mange mener at seterdrift representerer en opplevelsesverdi for slike områder. Det er likevel enkelte bønder i kommunen som fortsatt har dyr på beite om sommeren, og det kommer fram i intervjuene at sauesankingen om høsten er en attraktiv begivenhet å få med seg for mange av brukerne av fjellet. Dette tyder på at seterdriften som finnes i dag har en betydning for hvordan aktørene opplever landskapets karakter.

Landskapets lesbarhet har sammenheng med karakter. Et landskap med god lesbarhet er enkelt å forstå og huske og dermed enkelt å orientere seg i. Informantene har flere landemerker de

orienterer seg etter og føler at de kjenner Venabygdsfjellet godt. Det kommer fram gjennom intervjuene at spesielt hyttefolket og lokalbefolkningen sitter på mye kunnskap om fine steder og områder. De har også sine oppfatninger om hvordan man burde tilrettelegge for ferdsel på disse stedene, og hvordan man kan bruke flere områder på Venabygdsfjellet i forbindelse med turister.

Det kommer fram at snau- og høyfjellet er svært viktig for opplevelsen av Venabygdsfjellet. Å komme opp til landskap over tregrensen gir inntrykk på ulike måter. Sanserintrykkene er sentrale, og det åpne landskapet gir et overblikk som vekker følelser hos mennesker. Tre av informantene mener at det er bruksverdiene og ikke *landskapet i seg selv* som er det mest sentrale for karaktergivningen på Venabygdsfjellet, og peker på at *landskapet* er mer verdifullt når man ser Venabygdsfjellet sammen med Rondane nasjonalpark og det helhetlige landskapet.

«Når du er på Venabygdsfjellet er du i starten av Rondane»

Sitat - Forvaltning

5.1.2 Aktørene om landskapets verdier og kvaliteter

Det kommer tydelig frem at alle informantene i stor grad knytter landskapets verdier til *bruk* når de forsøker å skildre landskapets verdier, og det viser seg at bruksverdiene representerer både *avkobling* og *rekreasjon*, men også arbeid og tradisjoner.

Bruksverdien knyttet til avkobling og rekreasjon er mest tydelig hos representanter fra hyttefolket, da de i større grad forholder seg til Venabygdsfjellet som *ferielandskap*. Informanter som representerer hyttefolket nevner verdien av variasjonen mellom «hjemme» og «borte» som viktig, og man får inntrykk av at selve hytten er destinasjonen og har egenverdi i seg selv. Det formidles også gjennom intervjuene at disse folkene får gjort aktiviteter de ellers ikke får drevet mye med hjemme. Flere av informantene sier at de liker seg best på langrenn og sykkel i langstrakt og småkupert terrenget og at Venabygdsfjellet har denne kvaliteten.

Venabygdsfjellet sitt «vennlige» terreng er særegent og skiller seg fra andre attraktive fjellområder i kommunen, og alle mine informanter har nevnt variasjonen i regionen som en det de verdsetter høyest. Det kommer fram i intervjuene at aktørene også drar til andre steder i regionen, blant annet Kvitfjell, men at de foretrekker det rolige og åpne landskapet som Venabygdsfjellet representerer. Langrenn er en populær vintersport blant nordmenn, og preger mye av vinterlandskapet på Venabygdsfjellet. Flere av informantene trekker fram det «vennlige» terrenget som en sterk kvalitet som kan gjøre at terskelen for å komme seg ut på ski eller gåturer ikke er for høy. Et «vennlig» terreng er trolig en stor bidragsfaktor til at området har så mange hytter, og at terrenget appellerer til mange ulike brukergrupper.

«Jeg synes ikke området er spesielt vakkert, men jeg drar opp på hytta for å finne roen»

Sitat - Hytteeier

Alle informantene har en tilknytning til Venabygdsfjellet og er i stor grad knyttet opp til opplevelser gjennom leik og turer, tradisjoner og bruksvaner. Representanter fra hyttefolket er mennesker som enten har arvet hytte eller bygget hytte fordi foreldrene og tidligere generasjoner har hatt tilknytning til området. Disse har brukt Venabygdsfjellet i svært mange år, og har mange minner og opplevelser fra allerede i barndommen. Det samme gjelder fastboende som er oppvokst i området. Flere av informantene forteller om tidligere skiturer og teltturer i fjellet, og skildrer landskapet gjennom disse minnene i intervjuet.

For flere aktører representerer også Venabygdsfjellet store næringsverdier. Landskapet er en del av produktet til de flere turistbedriftene, og de mange bruksmulighetene fjellet åpner for er svært verdifullt for selve attraktiviteten. En informant fra lokalbefolkningen forteller om sauesankingen om høsten og har verdier i landskapet knyttet til beitedriften. Det samme gjelder turistbedriftene, som ønsker at besøkende skal reise tilbake til området.

«Jeg tenker at det må vær en målsetting å sikre natur- og kulturverdiene for fremtiden, slik at alle som besøker vårt flotte fjellområde reiser hjem igjen med et sterkt ønske om å komme tilbake til Venabygdsfjellet år etter år»

Sitat - Næringsdrivende

5.1.3 Aktørene om landskapets funksjon

Et landskap med ulike brukergrupper representerer forskjellige funksjoner. På flere måter kan man hevde at et landskap som representerer mange funksjoner også er et ressurssterkt landskap. Et ressurssterkt landskap med mange brukergrupper skaper et dynamisk landskap fordi bruken ikke er ensartet. I stedet å representere landskapet et positivt mangfold.

Hva man ser på som landskapets karakter og verdi har ofte sammenheng med hva man selv bruker området til, og hvordan man vurderer i forhold til sine egne preferanser. Som tidligere nevnt består Venabygdsfjellet av ulike brukergrupper, og resultatet viser at Venabygdsfjellet også representerer flere funksjoner.

Hytteområde

Venabygdsfjellet funksjon blir i stor grad definert som hytteområde. En grunn til dette kan være at hyttene står for mesteparten av bygningsmassen, og er naturlig nok det mest synlige terrenginngrepet i landskapet. En annen faktor som spiller inn er dermed at en stor del av Venabygdsfjellet sine brukere er hytteeiere. Det kommer fram gjennom intervjuene at eiendomsretten oppleves som sterk i området, og at aktører utenom hytteeierne opplever at området er svært preget av «hyttelivet». Selv om det har gjennom tiden er bygget ut flere hytter, landskapet er blitt mer hyttepreget, representerer fortsatt Venabygdsfjellet et nærfriluftsområde for de andre aktørene. Det kommer fram gjennom intervjuene at det er en viss konfliktgrad mellom funksjonen nærfriluftsområde og hytteområde.

Nærfriluftsområde

Å komme inn i det åpne, vide fjellandskapet med få menneskelige inngrep, gir en villmarksopplevelse helt forskjellig fra andre nærfriluftsområder i kommunen. For mange av kommunes innbyggere er derfor Venabygdsfjellet et verdifullt nærfriluftsområde. Det er ofte hit mange drar i hverdagen når de for eksempel skal trene, eller ha seg en gåtur. Området er attraktivt fordi det er nært, tilgjengelig, har et godt skiløypenett, og fordi folk er godt kjent i området. Det kommer fram gjennom intervjuene at folk har preferansesteder hvor de liker best å gå tur og telte, og at de helst unngår de mest sentrale stedene. En informant som representerer de fastboende opplever at eiendomsretten står sterkt og at dette går utover naturopplevelsen av tilgjengelighet til fjellet. Det skildres også i intervjuene at folk i fjellet ikke tar hensyn til at området ikke bare er et hytteområde, men også et område med funksjoner knyttet til lokale tradisjoner og jordbruk, og refererer til blant annet sauesanking om våren er blitt mer vanskelig fordi «begivenheten» tiltrekker seg mange tilskuere.

Turiststed

Et område med gode landskapskvaliteter åpner opp bedriften som livnærer seg av turister som ønsker å besøke og oppleve landskapet. Turistbedriftene på Venabygdsfjellet har vært etablert i lang tid, og området har lenge hatt funksjon som et av de flere lokale satstingsområder når det kommer til turisme. Turisme har derfor preget Venabygdsfjellet i lang tid, og er en funksjon som stort sett er godt akseptert blant alle aktørene. Resultatet viser at alle aktørene har felles forståelse for at turisme og besøk er viktig for næringen i området, og at fastboende og hyttefolket har nytte av tilretteleggingen i området. En økt tilrettelegging for besøkende kan ofte skape urbanisering av området. Gjerne ønsker man å tilby handel, noe som også er gunstig for å selge lokale produkter. Det kommer fram gjennom intervjuene at aktørene setter stor pris på butikkene på Venabygdsfjellet, blant annet fordi matbutikken er søndagsåpen store deler av året. En informant bruker butikken ofte på grunn av åpningstidene, og forteller at det er svært lang avstand til en annen søndagsåpen butikk.

Informantene som representerer næringsdrivende mener at landskapet er premissgivende for næringen, og sier at de jobber mye med å formidle mulighetene i landskapet for sine besøkende. Det kommer fram gjennom intervjuene og dokumentdykket at turistbedriftene skildrer landskap i stor skala ved at de snakker om Venabygdsfjellet som en del av Rondane nasjonalpark.

Innfallsport

Flere av aktørene mener at Venabygdsfjellet har stor betydning som innfallsport til Rondane nasjonalpark. Det kommer også frem gjennom intervjuene at dette også er noen turister forventer, og noe turistbedriftene ønsker å utvikle innfallsporten ytterligere, men at dette er vanskelig å gjøre på egenhånd. To av representanter hadde ikke like tydelige inntrykk av Venabygdsfjellets funksjon som innfallsport til Rondane, og mente at andre steder i randsonen til nasjonalparken er bedre egnet på grunn av Venabygdsfjellet lange avstand til det mest besøksverdige i Rondane.

Rondane nasjonalpark representerer flere av Norges høyeste fjelltopper, og er særegent i nasjonal skala. Venabygdsfjellet ikke representerer «storslått natur», sammenlignet med Rondane nasjonalpark, likevel faller det naturlig for flere av informantene å sammenkoble disse områdene. Som tidligere nevnt tilhører disse landskapene forskjellige landskapsregioner, men det viser seg at aktørene ikke opplever skillet like tydelig.

Likevel får man inntrykket av at flere av aktørene ser verdien med innfallsportrollen, fordi de forstår variasjonen mellom det åpne kultur- og seterlandskapet på Venabygdsfjellet og det mer mektige høyfjellslandskapet som Rondane kan tilby.

Buffersone for villreinens leveområde

Venabygdsfjellet er en del av buffersonen for villreinens leveområde i Rondane. Flere av informantene sier at de har observert villrein når de har vært på tur i fjellet, og at de synes at det og «å betrakte villreinen på avstand» både er vakkert og spennende. Enkelte av informantene mener villreinen får mye fokus i planleggingen, og synes det er rart når det samtidig fremmes ønsker for utbygging og turisme, og at de synes at planer ofte blir skrinlagt på grunn av hensynet til villreinen.

5. 1.4 Aktørene om perspektiver på landskapets fokus i plansammenheng

Gjennom dokumentstudiet og intervjuene vises det at Ringebu kommunes planmessige vurderinger knyttet til landskap hovedsakelig er basert på lokal kunnskap innad i egen forvaltning. Landskapsvirkninger blir vurdert i de enkelte byggesakene, og dreier seg hovedsakelig om plassering av bygg, mønehøyder og lignende. Det kommer fram gjennom intervjuene at kommunen i høy grad forholder seg og referer til regional plan for Rondane og Sølknletten når det kommer til vurderinger knyttet til tiltak på snaufjellet og opp mot nasjonalparkgrensen. Når det kommer til turistdestinasjonssatsingen er dette rettet mer mot næringslivet og utvikling av bedrifter, og *landskap som ressurs* er ikke direkte omtalt i disse planene.

«Mye av kunnskapen om det tradisjonelle landskapet blir etterhvert visket ut fordi det ofte er utskiftninger av ansatte»

Sitat - Næringsdrivende

Flere av de næringsdrivende bruker landskapet aktivt for å trekke til seg besøkende, og samtlige bruker begrepet «innfallsport» til Rondane til å lokke til seg turister. Gjennom nettsidene til bedriftene kommer det fram at de er flinke til å uttrykke seg med ord om landskapet, og viser stolthet til det.

Det kommer fram av informanter fra næringsbedrifter at de opplever at det er mye kunnskap om landskapet og landskapsverdiene i lokalsamfunnet, men har inntrykk av at dette er kunnskap som med årene forsvinner. En informant peker på at tap av lokal kunnskap skyldes utskiftninger av fagpersonell, og at kunnskapen ikke er nedskrevet.

5.2 PERSPEKTIVER PÅ LANDSKAPETS TÅLEGRENSE KNYTTET TIL UTBYGGING OG TURISME

5.2.1 Informantenes perspektiver om begrepet tålegrense

Det har vært interessant i denne oppgaven vært interessant å undersøke om tålegrensebegrepet er et egnet ord for å uttale seg om landskapsendringer. Begrepet tålegrense har vist seg å være et vanskelig begrep for informantene å uttale seg om. Mange av aktørene forteller at de ser på landskap på noe som hele tiden forandrer seg, og at det er vanskelig å se for seg ytterpunkter for hva et sted faktisk tåler.

Tålegrensebegrepet dreier seg i denne oppgaven om perspektiver om hva landskapet tåler av utbygging og turisme.

5.2.2 Informantenes perspektiver på utbygging

Venabygdsfjellet har i likhet med andre fjellområder Norge lokale drivkrefter som har ønsker om utvikling av blant annet næringsliv, reiseliv, fritidsbebyggelse, skiløyper/brøyting og landbruk. Dokumentdykket viser at det er ønske om å styrke Venabygdsfjellet som hytteområde og gi eksisterende virksomheter vekst- og utviklingsmuligheter. Kommuneplanens samfunnsdel for Ringebu kommune har definert vekst innen turisme og turistrelatert virksomhet som en av kommunens målsettinger, og at dette skal nås gjennom å bidra til destinasjonsbygging og legge til rette for bygging av nye fritidsboliger gjennom en fortettingsstrategi og utvidelse av eksisterende fritidsboligområder.

Det formidles gjennom representanter fra de fastboende at folks oppfatning i lokalsamfunnet er at området har nådd sin grense for utbygging.

«Jeg har inntrykk av at mange av de fastboende mener fjellet er for mye utbygget»

Sitat - Fastboende

Informantene som representerer de fastboende uttrykker at de mener at fjellområdet er for mye utbygget, og at de er redde for at dette går utover verdier de setter pris på i landskapet. En informant beskriver området og hvordan det har forandret seg mye i løpet av få år og beskriver landskapet som «nærmest ødelagt» av for mye bebyggelse. Informanten mener også at utbyggingen av hytter har gjort at området føles mindre tilgjengelig, fordi hyttene er så tett på noen av de beste naturperlene. I motsetning til folk som har materiell tilknytning til området via hytten sin, er stedkjensel for de fastboende sterkere knyttet til hverdagslig fritid og rekreasjon.

Representanter fra hyttefolket har delte meninger om Venabygdsfjellet tåler mer utbygging av hytter eller ikke. En representant fra hyttefolket mener at en videre utbygging kan forrige landskapskvalitetene, men at hun setter stor pris på hvordan det er blitt tilrettelagt med vann og kloakk, som gjør at man kan dra til hytta mer oftere enn tidligere, og at med det ikke er direkte mot en utbygging.

«Det er klart at når man har strøm, vann og kloakk, at man kan dra opp dit oftere enn vi kunne før. Også er det jo praktisk med matbutikk, slik at vi slipper å dra langt for å handle»

Sitat - Hytteeier

En annen informant som representerer hyttefolket uttrykket seg tydelig for at det er flott at folk kan bygge på hyttene sine, noe som tydelig gjenspeiler seg i den varierte utformingen og arkitekturen på hyttene. Disse er også av den oppfatning at utbygging ikke er direkte negativt, og har en større toleranse for utbygging.

«Man bør strekke seg langt for å gi folk mulighet til være på fjellet. De som ønsker å være der, de bør trives, synes jeg»

Sitat - Hytteeier

Det kommer fram i dokumentstudiet og gjennom intervjuene at representantene fra næringslivet og forvaltningen ikke ønsker en videre massiv hytteutbygging, og samtidige mener at fokuset bør være på å utvikle og tilrettelegge de områdene som er best egnet for hytteutbygging.

Flere informanter peker på økning av antall mennesker som negativ konsekvens av utbygging. En informant trekker fram at dette merkes spesielt i fellesferier, men sier også at det er hyggelig at det er «liv» i fjellet, men at det kan bli litt for mye slitasje i nærområdet som følge av for mye tråkk. Andre representantene fra hyttefolket og fastboende mener også at det kan bli for mye folk i fjellet, og at de søker heller til andre områder lengre inn i fjellet eller ut i turløypenettet når de skal på tur.

«Venabygdsfjellet er blitt forandret gjennom årene, og det er blitt veldig mange hytter. Det kan bli for mye folk»

Sitat - Fastboende

Det fremstår gjennom dokumentstudier at det er store forskjeller mellom områdene i kommunen når det gjelder type utbygging, og at den gjennomsnittlige hyttekjøper i Kvitfjell og på Venabygdsfjellet har andre preferanser enn personer som ønsker å bygge hytte i andre steder i kommunen. Kvitfjell og Venabygdsfjellet er også særegent lokalt når det gjelder hyttestandard, tetthet i hyttefeltene, infrastruktur og andre tilbud.

Blant representanter fra hyttefolket er det noen som mener at de synes det bygges mye forskjellig, og at dette ikke er utelukkende positivt. Disse uttrykker at de synes det ikke passer seg med moderne og store hytter i landskapet, og sier at de foretrekker tradisjonelle norske hytter.

«Det er bra at folk kan bygge hytter de selv vil ha, men jeg synes tradisjonelle hytter egner seg best der oppe»

Sitat - Hytteeier

Resultatet viser altså at det er flere aktører som mener at en videre stor hytteutbygging er negativt for landskapsverdiene, men at det er ønsker om videreutvikling av aktiviteter og tilbud, og ønsker heller en destinasjonsutvikling med utgangspunkt i dagens bebyggelse og infrastruktur. Flere mener at det er de nære turløypene som blir benyttet mest, og som det er mest slitasje på, og mener at fokuset bør være på tilrettelegging.

Flere av aktørene trekker fram villreinen når man snakker om tålegrenser for utbygging. Mangen av problemstillingene når det er snakk om utbygging dreier seg om hensyn til villreinen. Villreinen kjenner ikke til vernegrenser og vandrer rundt etter instinkt, og man får et inntrykk at det er delte meninger om villreinen i sammenheng med utbygging. I følge enkelte informanter befinner villreinen seg noen ganger på Venabygdsfjellet, og flere har sett reinflokker når de har vært på tur. Flere av informantene synes villreinen er vakker og noe man må vise hensyn til, og man får inntrykket at representantene fra hyttefolket og de fastboende har mye kunnskap om villrein, og gir uttrykk for at de er genuint interessert i temaet.

I tilknytning til utviklingen i fjellet, er det naturlig for turistbedriftene å ha ønsker om utvidelse av bygningsmasse for å dekke et økende besøk, og flere av turistbedriftene på Venabygdsfjellet ligger på snaufjellet. Gjennom intervjuene kommer det fram at de mener at beliggenheten «oppe» på fjellet er premissgivende for driften, fordi besøkende forventer å komme opp *på fjellet*. Flere av turistbedriftene opplever at forvaltningsplanene setter store begrensninger for bedriftsutviklingen på grunn av vernehensynet til villreinen.

5.2.3 Informantenes perspektiver på turisme

Basisressursen for turist- og naturbasert i fjellet naturbasert reiseliv er landskap. Landskapet er ofte produktet, og besøkende ønsker å bli kjent med området og landskapet gjennom turer og aktiviteter. Alle informantene fra næringsaktørene sier de er helt avhengige av turistaktivitet, og at det er nødvendig med besøkende for å holde liv i næringen der oppe.

«Jeg har ikke noe mot turister, men styrer unna nærområdet i de mest besøksrike tidene»

Sitat - hytteeier

Representanter fra hyttefolket og fastboende sier at de ikke har noe imot turister som besøker området, og flere synes det er fint med folkeliv i fjellet. Flere informanter forteller også om viktigheten av turister for de som driver næringen på fjellet, og synes det er fint at turister kan

komme dit og oppleve Venabygdsfjellet og Rondane gjennom aktiviteter og utflukter. Det kommer fram gjennom intervjuene at hyttefolket har tilpasset seg etter de typiske turiststedene i område, og vet selv om områder hvor de får vært mer i fred. Man får den oppfatningen av at turisme i området ikke oppleves som direkte skjemmende eller problematisk for hyttefolket.

«Nærområdet på Venabygdsfjellet er mye brukt, og det er blitt slitt. Man ser det på vegetasjonen og de mange stiene. Jeg styrer som regel unna disse områdene»

Sitat - Fastboende

Representanter fra lokalbefolkningen opplever heller ikke turisme som negativt i fjellet, og man får inntrykket av at de heller er stolte av å vise fram fjellområdene sine. Hvis de skal trekke fram noen ulemper er dette knyttet til at det fortsatt er noe utmarksbeite på Venabygdsfjellet, og at det kan dukke opp utfordringer knyttet til beitebruken og ferdsel i utmark på sommerstid.

Når informantene prøver å svare på landskapets tålegrense knyttet til turisme, synes de at det er vanskelig å uttrykke seg. Flere påpeker at det er vanskelig å definere folk som turister, og at det er vanskelig å skille hyttefolk fra besøkende turister.

5.2.4 Informantenes perspektiver om utvikling

Det er flere drivmotorer på Venabygdsfjellet som jobber med å fremme Venabygdsfjellet som destinasjon. De mest sentrale aktørene er Spidsbergseter Resort, Venabu fjellhotell, Lundes landhandleri, Venabygdsfjellets Vel og Ringebu kommune.

Flere av bedriftene på Venabygdsfjellet driver turistrettet næring, og en utfordring knyttet til det kan være at det er vanskelig å skape unike produkter. Ofte kan det være hensiktsmessig for områder å ha varierte tilbyd og aktiviteter, og for å få dette kreves det ofte samarbeid mellom bedrifter. Flere av informantene forteller om at de er «alle er i samme båt», men at det er utfordringer knyttet til samarbeid og å forene mål og ønsker.

«Alle har ulike mål, og noen ganger er det rett og slett vanskelig å samarbeide»

Sitat - Næringsdrivende

Gjennom dokumentstudier viser det seg at det er et tydelig mål å utvikle Venabygdsfjellet som turistdestinasjon, og at forvaltningen jobber aktivt med næringslivet med dette.

Informantene fra en lokal næringsdrivende forteller om turistdestinasjonssatsingen, og hvordan de jobber med å forbedre det helhetlige tilbudet, og at de største turistbedriftene har gått inn mot et felles samarbeid. For Venabygdsfjellets turistbedrifter og kommunen er styring og samarbeid med grunneiere og lokalbefolkningen svært viktig. Det har gjennom tiden vært vanskelig for aktørene å samarbeide, og på grunn kombinasjonen av blant annet ulike mål og sterke personligheter er det blitt konflikter.

Gjennom intervjuene kommer det fram at dette er på bedringens vei, men at de må jobbe sterkere for å fremme et felles produkt. Et tiltak i den retningen har dreiet seg om skiløypenettet og dannelse av et eget løypelag. Det formidles gjennom en representant fra lokalbefolkningen at det lokale løypelaget også ble opprettet som en organisasjon som skulle skape kommunikasjon mellom de ulike turistbedriftene og aktørene på Venabygdsfjellet.

Gjennom dybdeintervjuene og dokumentstudiet får man inntrykk av at velforeningene er viktige ressurser for destinasjonssatsningen. I regi av Venabygdsfjellet Vel er det blant annet dannet et prosjekt som heter «Destinasjon Venabygdsfjellet» som ønsker å være en pådriver for å utvikle naturopplevelser og sikre samarbeid mellom aktørene. Alle informanter mener at dette har vært svært positivt initiativ, og at kommunikasjonen nå kan er bedres ytterligere gjennom å opprette flere felles prosjekter.

5.2.5 Oppsummering

Det er fellesforståelse for landskapets karakter som et åpent og variert landskap, og som har landskapsverdier knyttet til de ulike bruksverdiene. Landskapets særpreg er i stor grad knyttet til variasjonen av bruk og funksjoner.

Resultatet viser at Venabygdsfjellet har ulike funksjoner. Som hytteområde er Venabygdsfjellet et attraktivt område fordi fjellområdet er godt tilrettelagt med infrastruktur og har mange bruksmuligheter knyttet til rekreasjon. Mange av hytteeierne er også engasjerte i områdets utvikling, og det er en sterk og tydelig eiendomsrett. Som nærfriluftsområde er Venabygdsfjellet et tilgjengelig område for de fastboende i kommunen, og har gode muligheter for rekreasjon og trening, spesielt langrenn. Området representerer også mange vaner og tradisjoner knyttet til landbruk og tidligere seterdrift for de fastboende. Som innfallsport inviterer landskapet i stor grad mennesker inn i det videre landskapet i Rondane nasjonalpark. Den bidrar også i markedsføringen av nasjonalparken, og det vises i resultatet at nasjonalparken er et trekkplaster også for Venabygdsfjellet. Man kan derfor se at det er et nytte-forhold mellom Venabygdsfjellet som innfallsport og Rondane som nasjonalpark. Som turistdestinasjon er Venabygdsfjellet en viktig næringsressurs for kommunen. Fjellet har mange sterke og godt etablerte turistbedrifter og andre næringsdrivende som bygger sine besøksstrategier på landskapet og hva det kan tilby, og er bevisst på landskapet som ressurs for turisme. Området har også en funksjon for nasjonalparken, ved at deler av Venabygdsfjellet er buffersone for villreinens leveområde.

Resultatet viser at det er en viss brukskonflikt mellom funksjonen som hytteområde og funksjonen som nærfriluftsområde, og mye tyder på at en faktor som påvirker denne er opplevelsen av tilgjengeligheten og «eierskapet» til området. Det viser seg at tålegrenser for utbygging ikke er direkte knyttet til forandring av landskapet, derunder for eksempel form og silhuett, men er knyttet til bivirkningen av økning av folk i fjellet.

Felles for alle aktørene er at de har mye kunnskap om området, og har tydelig tilknytning til stedet. Hyttefolk og fastboende er dyktige til å skildre kunnskap gjennom minner og tidligere opplevelser.

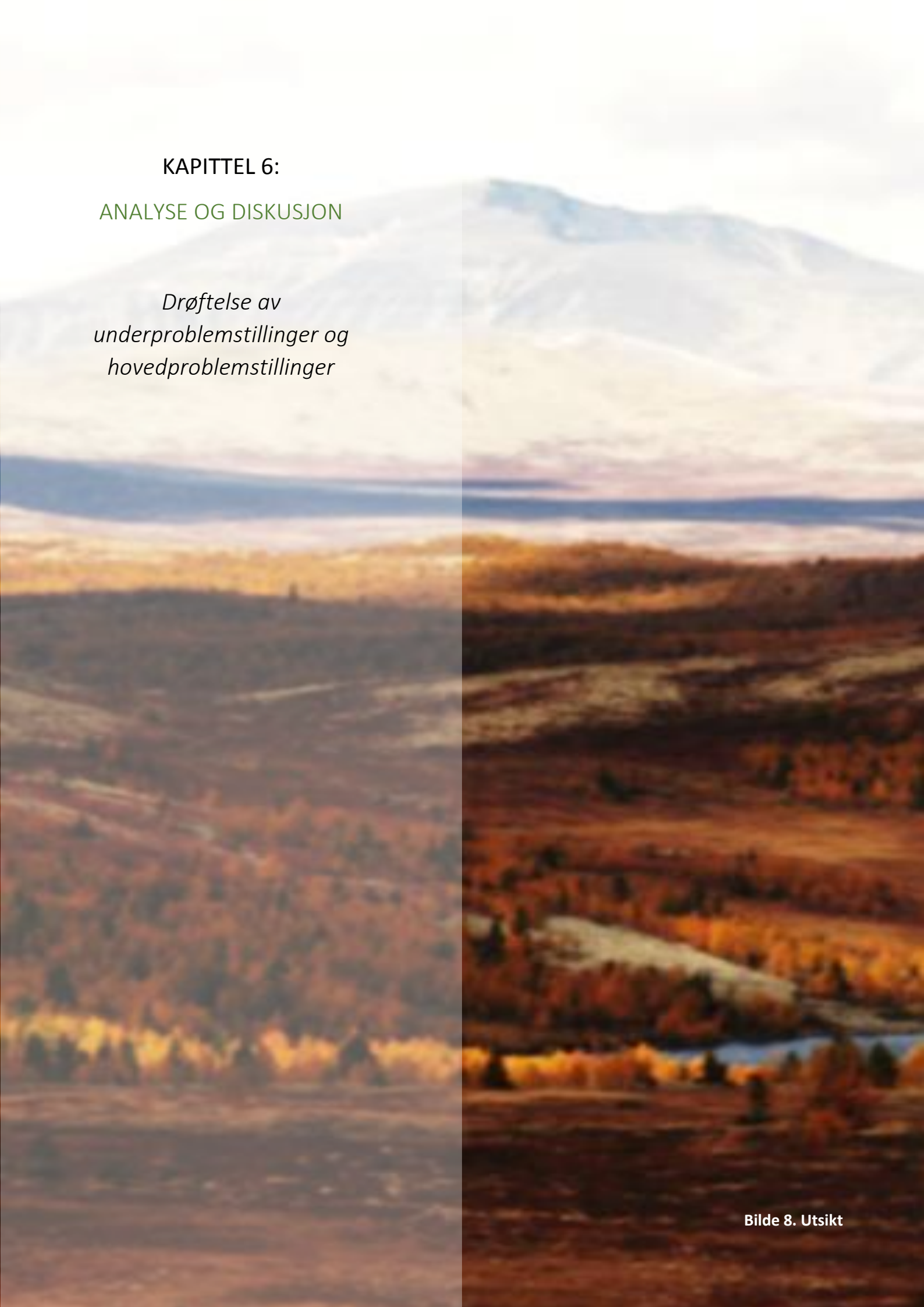
Resultatet viser at det er ulike meninger om hva som er akseptabelt og tolerert av utbygging i området, og at skillet dreier seg hovedsakelig mellom hyttefolk som har store interesser knyttet fritidseiendommen sin, og fastboende som har Venabygdsfjellet som nærfriluftsområde. Resultatet viser likevel at skillet mellom fastboende og hyttefolket er mindre tydelig enn før, og at dette trolig skyldes tilrettelegging av infrastruktur som gjør at folk kan være mer og mer på hyttene sine.

Det kommer fram gjennom dokumentdykket og intervjuene at forvaltningen tar utgangspunkt i anbefalinger i regional plan for Rondane og Sølknletten når det gjelder større landskapsvurderinger.

Resultatet viser at det er et ønske om å videreutvikle Venabygdsfjellet, og det er flere lokale pådrivere for dette. Alle peker på at samarbeid og konsensus mellom aktørene er et sentralt premiss for en utvikling i riktig retning. I forhold til turisme er det felles meninger om at turisme er positivt til område ved at det fører til vekst i næring. Det viser seg at aktørene på Venabygdsfjellet er stolte av fjellandskapet sitt og tilhørigheten til Rondane Nasjonalpark.

KAPITTEL 6:
ANALYSE OG DISKUSJON

*Drøftelse av
underproblemstillinger og
hovedproblemstillinger*

Bilde 8. Utsikt

6.1 ANALYSE OG DISKUSJON

I dette kapitlet drøfter jeg først underproblemstillingene. Disse kobles deretter opp mot hovedproblemstillingen i siste delkapittel av diskusjonen.

6.2 Underproblemstilling A

I denne delen har jeg valgt å ta for meg tre brukerperspektiver, som jeg vil drøfte nærmere. I det store bildet finnes det flere grupper innenfor gruppene, men som vil være for omfattende å ta for seg i denne oppgaven.

Hvordan opplever aktørene landskapets særpreget og funksjonalitet?

Resultatet viser at aktørene legger vekt på landskapets variasjon, og trekker fram variasjonen mellom tett bjørkeskog og åpen bjørkeskog til snaufjell, og de bruks- og rekreasjonsmulighetene dette skaper. Resultatet viser også at områdets ulike funksjoner gjør Venabygdsfjellet verdifullt og attraktivt for mange aktører og brukere.

På grunnlag av litteraturstudiet som at *landskapets konkrete innhold*, og særlig forholdet mellom natur og menneske-påvirkning, er viktig for at det skal likes (Gallagher, 1977; Anderson, 1978; Hammitt, 1978; Herbert, 1981; Ellsworth, 1982; Kaplan & Kaplan, 1982 med flere), og at dette har relevans for Venabygdsfjellet. Forskning viser også at sammenhenger i landskapet kan gjøre oss nysgjerrige på å utforske omgivelsene ytterligere, og at man setter større verdi på landskap der det er et samsvar mellom det man ønsker å gjøre i et landskap og det som faktisk lar seg gjøre. Hvorvidt disse egenskapene er til stede i et landskap er med på å bestemme hvor stor rekreasjonsverdi landskapet har (Kaplan & Kaplan 1989). Kaplan og Kaplan har også funnet ut av følelsen av å være i naturen skiller seg ut ved at gir oss mennesker en følelse av å være borte fra hverdagen, og at naturen har en evne til å fasinere oss uten at det virker anstrengende. Venabygdsfjellet representerer et landskap for aktørene der bruksverdiene i landskapet er store, som bekrefter Kaplan og Kaplans teori om at man setter større verdi på landskap om man har nytteverdier i det. Landskapet representerer også for flere av aktørene en følelse av å være borte fra hverdagen, og det kommer fram i resultatet at aktører får gjort aktiviteter på Venabygdsfjellet, blant annet langrenn og friluftsliv, som de ellers ikke får gjort i hverdagen i like stor grad. Det kommer også fram i resultatet at langrenn er bruksverdi i landskapet som flere av aktørene setter stor pris på. Med dette kan man si at rekreasjonsverdien på Venabygdsfjellet er stor, og bekrefter Kaplan & Kaplan (1987) teorier om egenskaper som bestemmer rekreasjonsverdien i landskapet.

Landskapet på Venabygdsfjellet er for mange av aktørene identitetsskapende, som viser at fornemmelse av tilhørighet til sted, enten det er bevisst eller vises gjennom engasjement for stedet, er bevis på en sterk "sense of place". Landskapets særpreget på Venabygdsfjellet er knyttet til at det inneholder viss variasjon i landskap, som åpner opp for ulike bruksformer, som igjen blir representert gjennom fjellets ulike funksjoner.

Ut i fra dette kan man heve at det er variasjonen i funksjoner som utgjør Venabygdsfjellets særpreg. Mye kan derfor type på at funksjonene er avhengige av hverandre for å bevare området karakter, og at det er hensiktsmessig å finne en balanse mellom funksjonene. Ved tilføring av noe nytt, eller utvikle en av fjellets funksjoner uten å planlegge helhetlig, kan gjøre at man mister kanskje noe av det stedege på veien. Å karakterisere noe av det stedege på forhånd, vil gjøre det lettere å opprettholde stedets særpreg.

«et område slik folk oppfatter det, hvis særpreget er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.» (regjeringen.no 2007)

Med andre ord kan man si at et steds særpreg er formet av hvordan det har oppstått og utviklet seg gjennom tiden. Landskapet, kulturen og folkene er noen av flere ting som danner «stedet» Venabygdsfjellet, som har utviklet seg gjennom tiden til å bli et fjellområde med mange funksjoner. Man kan heve at funksjonene er blitt til på grunn av variasjonen i landskapet, som ofte er formet av naturens prosesser, og skaper dermed også ulike måter for utnyttelse av utmarka.

Et område med mange funksjoner er også et område med mange roller som er med på å skape et dynamisk og ressurssterkt sted. Flere teoretikere har ofte konkludert med at roller former våre perspektiver til en viss grad. Litteraturstudiet viser at oppfatningen av landskap har sammenheng med menneskers handlingsintensjoner og gjøren, og at stedet i seg selv er ikke en tilstrekkelig tilnærming til å ha perspektiver om landskapet (Relph 1976). Aktørene i landskapet representerer ulike handlingsintensjoner som styrer opplevelsen av landskapet, og undersøkelsen viser at roller har betydning for aktørenes 'sense of place' av Venabygdsfjellet.

6.3 Underproblemstilling B

Hvordan opplever aktørene landskapets tålegrenser knyttet til utbygging og turisme (før det begrenser fjellets særpreg)?

Resultatet viser at samtlige av aktørene er mindre tolerante for videre hytteutbygging enn tilrettelegging for turisme. Aktørene er enige om at det er turistbedriftene er verdifulle for området, og man får inntrykk av at alle er stolte av landskapet sitt. Resultatet viser også at tålegrenser for utbygging ikke er direkte knyttet til forandring av landskapet, for eksempel endring av landskapssilhuett på grunn av utbygging, men er mer knyttet til endring av bruken og effekten av permanent økning av folk i fjellet. Resultatet viser at det er ulike meninger om hva som er akseptabelt og tolerert av bruk i området, og at skillet dreier seg hovedsakelig mellom hyttefolk som har store interesser knyttet fritidseiendommen sin, og fastboende som har Venabygdsfjellet som nærfriluftsområde og grunnlag for næring. Undersøkelsen viser at hytteeiendommen er svært viktig for hyttefolket, og at allemannsretten stedvis oppleves krenkende på privatlivet. Folk som lenge har brukt og bruker området som nærfriluftsområde har dermed en opplevelse av begrensinger for rekreasjonsmuligheter. Ringebu kommune består av mye landbruk, og mange av bøndene i bruker Venabygdsfjellet som beiteområde om sommeren. Litteraturstudiet viser at *praksis i landskapet*, som

ofte er representanter av folk med roller tilknytning til området, har andre vurdering om hva som er vesentlige endringer ved landskapet eller ikke Thuen (2003) og Setten (2002). Resultatet viser at representantene fra de fastboende hadde tydelige holdninger knyttet til bruk og utbygging.

Som tidligere nevnt viser resultatene viser likevel at det er et skille om forventinger og erfaringer i landskapet mellom de som bor i området og de som har hytte der. Fastboende forholder seg mer til hverdagslandskapet og hyttefolket relaterer landskapet mer til ferielandskapet. Dette er naturlig på grunn av nærhet og avstand til Venabygdsfjellet. Man kan diskutere om måten brukerne ser landskapet på, om det er hverdagslandskapet eller ferielandskapet, påvirker hvor mye brukerne mener landskapet tåler. Følelser har stor betydning når det kommer det dette. Man kan heve at jo flere følelser, desto mindre tolerant er man for endringer.

Ut ifra litteraturen er det en sammenheng med roller, grad av stedstilhørighet, stadkjensle og hvordan dette påvirker vår toleranse for endringer og hva et område tåler. Landskapet har betydning ved at det symboliserer identitet, det skaper ofte sterke følelser, og forteller hva det vil si å være «oss», og litteraturstudiet viser at 'sense of place' har sammenheng med toleranse for endring, og at mennesker ofte er negative til forandringer i landskap de er kjent i. Man kan derfor tenke seg at mennesker ofte er negative til endringer i landskap de kjenner, og desto mer omfattende endringene er, jo mer negativt oppfattes dem.

Mye tyder på at skillet mellom fastboende og hyttefolket er mindre tydelig enn før, og at dette trolig skyldes tilrettelegging av infrastruktur som gjør at folk kan være mer og mer på hyttene sine. I løpet av de siste årene er «hytta» modernisert som fører til nye intensjoner og perspektiver på landskap. Hytten er blitt mer og mer lik et hjem, og aktivitetene følger deretter. Fastboende og hyttefolket på Venabygdsfjellet har derfor ganske like motiv i landskapet, men skiller seg fra hverandre ved at hytteeierne føler et visst eierskap til området som hytteeiere og grunneiere. Samtidig er det to ulike aktørgrupper som ikke omgås særlig mye sammen., og den viktigste kontakten går gjennom kjøp av lokale tjenester som ved, mat og brøyting. Man ser derfor at rollenes betydning for opplevelse av landskapet ikke like betydningsfullt mellom disse brukegruppene.

Hyttefolk er knyttet til Venabygdsfjellet av ulike grunner. Man kan tenke seg at stedstilknytningen er sterkere dersom man driver med sportsaktiviteter på hytta, treffer slekt og venner der, hvis man har hytta som en alternativ base for arbeid, eller liker å drive med andre praktiske aktiviteter. Graden av tilknytning er også relatert til de uteaktivitetene man bedriver på hytta. Generelt er det slik at det mer folk involverer seg i stedsavhengige aktiviteter, det mer følelsesmessig knyttet føler man seg til omgivelsene (Thuen 2003). Litteraturstudiet viser at mange folk er engasjerte i velforeningene sine, som også er blitt en viktig ressurs for Ringebu kommune fordi de ønsker å bære en lokal pådriver for tilrettelegging i området. Det er også slik at det mer positive følelser man har for hyttelivet, jo høyere grad av fascinasjon og forenighet mellom evner og utfordringer, det sterkere er tilknytningen.

Turistbedriftene på fjellet er ofte opptatt av «urørt natur» og villreinen og bruker dette aktivt for å trekke turister. Hyttefolk drar også på fjellet for å finne roen og koble av fra hverdagslandskapet. I forhold til dette kan man tenke seg at tålegrensen for utbygging lav, da det man kan anta at som videre utbygging vil føre til mer «støy» som kan forrige dette.

Det at mange som er mot en videre utbygging av fjellet, men flere som mener at det bør være friere tøyler for å bygge ut på egen eiendom. Dette er interessante motsetninger i folks oppfatninger av landskapets tålegrense. Det er også variasjon i holdningene til kommunens hyttepolitikk og reguleringsbestemmelser. Dette har trolig sammenheng med at mange har et nært forhold til steder man tilbringer mye tid og har hytte, og at forventningene av standard mellom hjem og hytte blir mer like. Mange legger også igjen mye engasjement og penger i stedet, og knytter seg også stedet på

denne måten. Steders identitet formes av derfor av kvaliteter som består av så vel naturgitte som fysiske forhold. I fjellområder med mange hytter skapes det også en kultur med mennesker som har mye til felles. I mange områder skapes det subjektive og kollektive oppfatninger og toleransepreferanser om stedet. At folk flest ønsker liten eller ingen endring, kan også være et uttrykk for at man ønsker at hyttelivet skal være en stabil og forutsigbar faktor i en tilværelse og et samfunn som ellers er i rask endring.

Det at aktørene stort sett er negative til en videre hytteutbygging forteller at landskapet er viktig for dem. Underbevisst er kanskje landskapssiluetten viktig for aktørene fordi de anser landskapets åpenhet som en stor kvalitet. I den sammenheng, og i lys av dokumentstudiet gjør kommunen riktige tiltak for å ta vare på landskapet ved at de har et fokus på dette på Venabygdsfjellet når det kommer til reguleringsbestemmelser knyttet til mønevinkel og lignende. Dette er positivt i forhold til føre-var-prinsippet, da det er fort gjort at mange små tiltak kan sammen skape store virkninger.

6.4 Hovedproblemstilling

Som en oppsummering og avslutning vil jeg her ved hjelp av funn i litteraturen, dokumentstudiet og intervjuer diskutere og komme med en konklusjon til den overordnede problemstillingen i oppgaven.

Hvordan kan aktørene på Venabygdsfjellet med sin kunnskap og perspektiver på landskap bidra til en utvikling som kan ivareta og styrke områdets særpreg og funksjonalitet?

Felles for alle aktørene er at de har mye kunnskap om kvaliteter og verdier på Venabygdsfjellet fordi det er en tydelig stedstilknytning, stedstilhørighet og lang brukserfaring til stedet. På sine egne måter er hyttefolket og fastboende dyktige til å skildre kunnskapen gjennom minner og tidligere opplevelser. Aktørene bryr seg om området sitt, som vises blant annet gjennom stort engasjement i velforeninger, samarbeid mellom turistbedriftene og fokus på samarbeid mellom aktører i den kommunale forvaltningen. Resultatet viser at det er et ønske om å videreutvikle Venabygdsfjellet, og at det er flere lokale pådrivere for dette der samtlige aktører peker på at et bedre samarbeid og konsensus mellom aktørene er et sentralt premiss for en utvikling i riktig retning.

Det er både av internasjonal og nasjonal interesse å ta vare på landskap, og det er fremmet strategier og tiltak for å bygge opp en langsiktig, kunnskapsbasert og helhetlig forvaltning av landskap i Norge. Dette ønskes å gjøres ved å blant annet styrke landskapsarbeidet i kommunene og øke befolkningens bevissthet og engasjement i forhold til landskapet (Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning 2007). Samtidig viser forskning at kommunene i randsonene bør ha et økt fokus på initiativer til strategisk tenking om verdiskaping og kartlegging og verdisetting av utmark- og landskapsressurser randsonene i plandokumenter (Larsen & Øyan et.al 2013 og Heiberg m.fl. 2015).

Forankring av taus kunnskap

Venabygdsfjellet som fjellområde og lokalsamfunn bærer på lange tradisjoner, sammensatt kompetanse og erfaringer, og taus kunnskap som er viktig å sette ord på og reflektere over for å legge grunnlaget for videre utvikling. I følge mine undersøkelser viser det seg at reell medvirkning fra lokalsamfunn og andre berørte aktører er en nøkkelfaktor for å oppnå en bærekraftig utvikling. Selv om det er aktører som er imot videre hytteutbygging, fremmes det av samtlige aktører at det er positivt engasjement til utviklingen av fjellet.

Gjennom undersøkelser i denne oppgaven har jeg kommet frem til at lokale brukere og aktører har stor kunnskap om verdier i landskapet spesielt knyttet til bruk, og at landskapet representerer for dem et funksjonelt landskap som er rik på tilbud og tjenester. Flere steder i undersøkelsen kommer det frem at den norske fjellheimen er et viktig grunnlag både for vår hyttekultur, men også reiselivskultur. Stedets natur og kulturmiljø legger grunnlaget for landskapsverdiene og attraktiviteten til området, aktørene trekker fram bruksmulighetene som den viktigste verdien, og det er også gjennom bruken av landskapet de identifiserer seg med landskapet.

Å tydeliggjøre et sted og landskaps særpreg kan tenkes å være et virkemiddel for å mobilisere lokalbefolkningen, i den forstand at det blir satt fokus på hva et sted er og hvordan man ønsker at stedet skal utvikle seg. Mobilisering av ulike aktører tidlig i prosesser kan være suksessfullt i mange tilfeller. Et tiltak i denne mobiliseringen er å forankre taus lokal kunnskap, der kommune spiller en viktig rolle. For å kartlegge lokal kunnskap kan en landskapsressursanalyse være et nyttig verktøy. Det er i denne sammenheng interessant å engasjere folk om å formidle sin kunnskap om hvor det blant annet er fint å gå tur, hvilke områder som føles utilgjengelige eller hvor man sett vilt. Når det gjelder å kartlegge kunnskap er altså viktig å se på hvor og hvordan den lokale kunnskapen kommer uttrykt og undersøke om man blir bedre ved å få frem denne kunnskapen framfor å prøve å måle kunnskapen som allerede eksisterer. En kartlegging av landskapets ressurser hadde vært et nyttig for utviklingen av Venabygdsfjellet av flere grunner. For det første kan det bidra til å sikre lokal og taus kunnskap. Gjennom en 'sense of place' tilnærming ønsker man å få vite hva området betyr både for den «vanlige mannen i gata», men også for næringsdrivende og andre aktører. Å undersøke dette kan gjøre at man oppdager informasjon som man tidligere ikke hadde. For det andre kan det være en god måte engasjere lokalsamfunnet, fordi den gir muligheten for planleggeren til å være kreativ i planprosessene.

Landskapets særpreg og funksjonalitet som ressurs

Det har vist seg at veien til en destinasjonssatsing på Venabygdsfjellet går i riktig retning. Et godt samarbeid mellom aktørene er et viktig premis for å skape en god utvikling, fordi det i stor grad handler om å forstå hvordan man kan være en ressurs for hverandre, og hvordan man da kan skape et felles produkt. Styrking av landskapets særpreg og funksjonalitet vil også kunne bidra til å skape en balanse mellom bruk og vern, fordi det kan skape økt bevissthet hos menneskene som bruker fjellet. Venabygdsfjellet har en viktig rolle som innfallsport til Rondane nasjonalpark, og er i prinsippet en rolle som kan skape et nytte-forhold mellom de to. Aktørene i randsonene er viktige ambassadører til nasjonalparkene våre. Enten det er turistbedriftene, som fastboende eller hytteeier ønsker man å snakke godt om et område du har sterk tilknytning til. Som aktør ønsker man også å ha innsikt i planer for områder man har interesse for. Å sikre at disse aktørene har en forståelse for balansen mellom vernet i nasjonalparken og bruken i randområdene er derfor viktig.

Turistaktørene på Venabygdsfjellet er godt etablerte bedrifter, og har sammen og for seg selv skapt en merkevare for området. For det første gjør turistbedriftene en god jobb med å fremme det helhetlige landskapet for Venabygdsfjellet og Rondane nasjonalpark i markedsføringen og vise fram

og selge lokale produkter og tjenester. Det handler også om å skape en økt bevissthet om nytteforholdet mellom nasjonalparkene våre og destinasjoner i randområdene. Balansen handler om å møte mål og skape en felles forståelse for hverandres landskap. Dette kan gjøres ved å utveksle kunnskap og erfaringer mellom ulike aktører og brukere med ulike motiver og ønsker for framtida. Venabygdsfjellet er et flerbrukslandskap, og det er derfor viktig å forstå mekanismene, eller drivmotorene som fører til endringer i landskapet. Det er ikke like lett for alle å se, og det å gi informasjon om hva som fører til endringer kan skape en større bevissthet for hvorfor man også legger begrensninger for f. eks. arealbruk.

Konflikter oppstår ofte mellom brukergrupper. Undersøkelsen viser at denne tendensen gjelder Venabygdsfjellet fordi det er ubevisste holdninger til hva hovedfunksjonen til landskapet er. Det uttrykkes at det er vanskelig for turistnæringene på snaufjellet å forstå hensynet til verneområdet, når det videre er tilrettelagt for hytter, ferdsel og fremmes ønsker for destinasjonsutvikling. Det kommer fram i undersøkelsen at det er sterke meninger om fylkesplanen, og at den snakkes om i forbindelse med begrensninger eller restriksjoner for hva man *ikke* får lov til å gjøre på fjellet. Mye kan tyde på at misnøyen er grunnet mangelfull kunnskap og informasjon.

Forslag til tiltak med landskap som ressurs

Undersøkelsen har vist at det er flere tiltak som kan bidra til en god destinasjonsutvikling som kan ivareta og styre landskapets særpreget og funksjonalitet;

- videreutvikle innfallsportrollen og forstå viktigheten ved å fremme det helhetlige landskapet. Derunder kan det være nyttig å avdekke hva (verdier) Venabygdsfjellet gir Rondane nasjonalpark og hva Rondane nasjonalpark gir til Venabygdsfjellet. Eventuelt også å undersøke hva Rondane trenger av Venabygdsfjellet som innfallsport, og hva Venabygdsfjellet trenger av Rondane som nasjonalpark.
- skape og gi informasjon om hva som har skapt landskapet på Venabygdsfjellet i dag og hvilke verdier det helhetlige landskapet inneholder.
Møte konflikter mellom bruk og vern ved å skape og gi praktisk og lettforståelig informasjon om hensynstiltak til villreinen og naturen til alle brukerne av fjellet.
Derunder kan det være nyttig å identifisere og informere de viktigste truslene mot landskapet i dag og synliggjøre endringsprosesser og utviklingslinjer som vil forme landskapet på Venabygdsfjellet i framtida.

7 KONKLUSJON

Venabygdsfjellet aktører har store bruksverdier i landskapet, og landskapet utgjør en stor verdi ved at det representerer ulike funksjoner for aktørene. Det at landskapets 'tålegrense' ikke direkte er knyttet til forandring av landskapet forårsaket av utbygging, men er mer knyttet til mindre toleranse for endring av bruk og tradisjoner i fjellet samsvarer med at landskapets særpreg er knyttet til bruksverdiene i fjellet.

De ulike funksjonene på Venabygdsfjellet skaper et ressurssterkt fjellområde som skaper muligheter for videre destinasjonsutvikling. Ulike funksjoner representerer likevel flere aktører med ulike roller, og i dette tilfelle er dette aktører med mye engasjement og kunnskap. Å bruke aktørene som ressurs i planleggingen kan være en løsning for å finne en god balanse mellom destinasjonsutvikling og bevaring av lokale verdier og tradisjoner. Det kan også bidra til at lokalbefolkningen og hyttefolket føler seg inkludert og hørt i en utvikling som dreier seg om et område de har stor tilhørighet til.

Graden av 'sense of place' blant aktørene på Venabygdsfjellets er sterk, og litteraturstudiet viser at det er hensiktsmessig å se på dette som en ressurs i planleggingen. Liten grad av kartlegging og verdisetting av utmarksressurser og landskap skaper både utfordringer for de som tilrettelegger og driver verdiskaping basert på disse ressursene. Ved å la ulike brukerinteresser komme sammen for å definere områdets kvaliteter og grenser for påvirkning, kan det utvikles en konsensus basert på aktiv involvering og medvirkning. Dermed kan gjensidig tillitsforhold utvikles og konflikter forebygges.

Å jobbe for at landskapsverdier og stedets særpreg opprettholdes er essensielt for en bærekraftig utvikling av Venabygdsfjellet. Dokumentstudiet og intervjuene viser at det kan være hensiktsmessig å forankre taus kunnskap om landskapet i plandokumenter i forbindelse med utviklingsprosesser i kommunal forvaltning, og at det er hensiktsmessig å inkludere aktører i kartleggingsprosesser. Fokuset til lokale og regional forvaltning har dreiet seg om hensyn til villreinen og forholder seg i stor grad til Regional plan for Rondane og Sølknletten når det kommer til vurdering av landskapskonsekvenser. Forankring av taus kunnskap om landskapets særpreg og funksjonalitet gjennom kartlegging vil kunne bidra til å styrke samarbeidet mellom aktørene og den kommunikativ planlegging. Det kan også bidra til en bedre forståelse av bruk og vern blant aktørene og brukerne av fjellet.

Oppgavens «nøtt» har vært å danne et helhetlig bilde over landskapets plass og fokus hos aktøren. Oppgaven ønsker å bidra til å skape en økt bevissthet om ulike aktørers rolle som bidragsyter av kunnskap og perspektiver i forbindelse med landskap i planlegging, og muligens det å skape en økt bevissthet til sitt eget landskap.

8 AVSLUTTENDE REFLEKSJONER

Oppgavens problemstillinger knyttet til opplevelser av landskap har vist seg å være mer utfordrende enn forventet. Mye av dette skyldes hvordan de ulike informantene uttrykker seg når det kommer til det å skildre landskap. Det å skildre landskap er ikke lett for et «utrent øye» og folk som ikke reflekterer mye over landskap til daglig. Det er vanskelig å sette ord på hvordan man opplever landskap, og fortelle om stedstilknytning og følelser for steder. Dette har vært en utfordring for oppgaven og metoden, spesielt det å finne gode spørsmål som gjør det lettere for informantene å fortelle om landskapet. I tillegg kunne spørsmålene vært formulert annerledes. Likevel synes jeg at gjennomføringen av intervjuene har fungert godt, og det tas i betraktning at dette er en metode som jeg ikke har benyttet i tidligere oppgaver, og at det hele har vært en lang læreprosess. I etterpåklokskapens lys var jeg nok ikke tidlig nok klar over temaets omfang, og arbeidet med problemstillingene har vært krevende ettersom det har dukket opp nye momenter i oppgaveprosessen.

Det har også under prosessen vært utfordrende å finne teoretiske perspektiver om tålegrenser i landskap utenfor verneområder. Mye god forskning knyttet til toleranse og tålegrenser dreier seg ofte om turistutvikling i verneområder, og faller tematisk noe utenfor caseområdet mitt.

Avslutningsvis er det relevant å nevne at undersøkelsen viser at begrepet tålegrense har vært vanskelig å reflektere over for informantene, noe som hadde vært interessant å undersøke nærmere. Det krever ofte et «trent» øye å kunne se for seg fremtidige landskap, fordi man ofte ikke tenker over de underliggende faktorene, f.eks. slutt på beiting i utmark som fører til gjengroing i landskapet, eller klimatiske og økologiske endringer som fører til endring av vegetasjonsmønster.

I tillegg synes jeg også valg av caseområde har vært veldig spennende. Til en seinere anledning hadde vært interessant å undersøke mer om Venabygd sin rolle som innfallsport til Rondane nasjonalpark. Da kunne man i undersøkelsen forsket nærmere nytte-forholdet mellom Venabygdsfjellet og Rondane nasjonalpark, med dybdeintervjuer fra begge forvaltningssidene.

REFERANSELISTE

Litteratur

- Aas, Ø. & Vistad, O. I. (2003). Bruk og forvaltning av nasjonalparker i fjellet: internasjonale erfaringer med forvaltning av menneskelig virksomhet i nasjonalparker, kartlegging av næringsaktivitet i Dovrefjell-Sunndalsfjella, Femundsmarka og Reisa nasjonalparker, litteraturstudie av økologiske, kulturfaglige og sosiale effekter av turisme i verneområder. NINA fagrapport, b. 72. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning. 83 s. s
- Agnew, J. A. (1987) *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society*. London: Allen and Unwin.
- Anderson, E., (1978). Visual resource assessment: local perceptions of familiar natural environments. Doctoral Dissertation, University of Michigan.
- Anker, P. Sejerstad, F., (1994) Er naturens tålegrense et akseptabelt belastningsnivå? Senter for teknologi og menneskelige verdier, Universitetet i Oslo (TMV)
- Bråttå, H. O. (2003). Forvaltningen av villreinen og dens ressurssystem i Rondane. Utgitt i Utmark nr: 1-2003, «Institusjonelle forhold i utmark»
- Clemetsen, M., Krogh, E. & Thorén, K. H. (in press). Landscape Perception Through Participation: Developing New Tools for Landscape Analysis in Local Planning Processes in Norway. I: Jones, M. & Stenseke, M. (red.) *The European Landscape Convention* : Springer
- Clemetsen, M. og Stokke K.B, (2014). Landskapsressursanalyse: regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. Plan 06/2014
- Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren (2007). Strategi for arbeid med landskap
- Gallagher, T.J., (1977). Visual preference for alternative natural landscapes. Doctoral Dissertation, University of Michigan.
- Ellsworth, J.C., (1982). Visual assessment of rivers and marshes: An examination of the relationship of visual units, perceptual variables and preference. Master's Thesis, Department of Landscape Architecture, Utah State University
- Europarådet. (2000). Den europeiske landskapskonvensjonen . Firenze. Tilgjengelig fra: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/VersionsConvention/norwegian.pdf> (lest 18.10.10).
- Habermas, J. (1987). *Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*, Volume 2 of *The Theory of Communicative Action*, English translation by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press (originally published in German in 1981).
- Hammitt, W.E., (1978). Visual and user preference for a bog environment. Doctoral Dissertation, University of Michigan.
- Herbert, E.J., (1981). Visual resource analysis: Prediction and preference in Oakland County, Michigan. Master's Thesis, Landscape Architecture, University of Michigan.

- Heiberg, M.M., Christensen H.M og Aas, Ø. (2005) Turisme i verneområder. Forprosjekt. NINA rapport 87.
- Hammitt, W.E., (1978) Visual and user preference for a bog environment. Doctoral Dissertation, University of Michigan
- Haukeland, P.I (red) (2010) Landskapsøkonomi, bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling, med eksempler fra regionparker i Norge og i Europa, TF-rapport nr. 263, Telemarksforsknin
- Haukeland, P. I. og B. A. Brandtzæg. (2009). Den brede verdiskapingen: Et bærekraftig utviklingsperspektiv på natur- og kulturbasert verdiskaping. TF-notat nr. 20/2009.
- Haukeland, J.V., Viken, A., (1997). Miljø og turisme – et dilemma. IJKS Jacobsen og A. Viken (red). *Turisme: Fenomen og næring*. Oslo Universitetsforlag
- Herzog, T.R., Kaplan, S. and Kaplan, R., (1982). The prediction of preference for unfamiliar urban places. *Popul. Environ.*, 5: 43--59.
- Hudspeth, T.R., (1982). Visual preference as a tool for citizen participation: A case study of urban waterfront revitalization in Burlington, Vermont. Doctoral Dissertation, University of Michigan.
- Johannessen A. Tuft, P.A og Kristoffersen, L (2009) «Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode» Oslo, Abstrakt forlag 382 s.
- Kaplan, S. and Kaplan, R., (1982) *Cognition and Environment: Functioning in an Uncertain World*. Praeger, New York.
- Kaplan, S., Kaplan, R. and Wendt, J.S., (1972) Rated preference and complexity for natural and urban visual material. *Percept. Psychophys.*, 12: 354--356. Miller, P.A., 1984a. Visual preference and implications for coastal management:
- Kaplan, R.; Kaplan, S. (1989). *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-34139-6.
- Larsen, B. I.m, Øyan, H., Gjertsen A., Magnussen, T., Anderesen O., Johansen, T., (2013) Verdiskaping i randsonen av norske verneområder – lokale og regionale praksiser
- Mansfeld, Y., Ginosar, O., (1994) Determinants of Locals Perceptions and Attitude toward Tourism Development in their Locality. *Geoforum*, 25:227-48
- McCool, S. F. & Lime. D. W. (2001): Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality? *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 9, No. 5, s. 372-388.
- Miller, P.A., (1984a). Visual preference and implications for coastal management: A perceptual study of the British Columbia shoreline. Doctoral Dissertation, University of Michigan.
- Miller, P.A., (1984b). A comparative study of the BLM scenic quality rating procedure and landscape preference dimensions. *Landscape J.*, 3: 123--135.
- Nordiske ministerråd (2003). Nordens landskap. Nord 2004:550
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness* . London: Pion Limited. 156 s

Sagdahl, M. (2015). Verdi: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/verdi> (lest 22.13.2016).

Setten, G. (2002). Bonden og landskapet. Historier om natursyn, praksis og moral i det jærsk landskapet. Geografisk institutt, NTNU, Trondheim 2002: 19-27

Stokke, K. B. (2013). Strategisk landskapsplanlegging. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (Forelesning 03.09.2013).

Thagaard, Tove (2013). Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode. 4 utg. Fagbokforlaget. ISBN 9788245014938. 239 s.

Thuen, T. (2003) Stedets identitet. I Thuen, T. (ed.) *Sted og tilhørighet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Ulrich, R. S. (1984) View through a window may influence recovery from surgery, *Science*, 224, pp. 420 –421.

Statlige meldinger og skriv

St. Meld nr. 26 (2006-2007) Miljøverndepartementet: Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand (Stortingsmelding, Oslo 2007) Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Stmeld-nr-26-2006-2007-/id465279/> (Sist funnet: 10.02.16)

St. Meld prp. nr. 65 (2002-2003) kapittel 3.13 Miljøverndepartementet:, avsnittet «Fjellområdene - bruk, vern og verdiskaping» (Stortingsprop, Oslo 2002) Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-65-2002-2003-/id138427/> (Sist hentet 16.03.16)

Fylkes – og kommuneplaner

Plandokumenter Ringeby kommune (2015) Ringeby kommune: Arealdelen av kommuneplanen 2015-2027. Inkluderer planbeskrivelse og planbestemmelser, tilgjengelig fra: <https://www.ringeby.kommune.no/omkommunen/nyheter/kommuneplanens-arealdel-2015-2027-horing.79110.aspx> (Sist hentet: 29.03.16)

Ringeby kommune (2015) Ringeby kommune: Konsekvensutredning kommuneplanens arealdel 2015-2027. Tilgjengelig fra: <https://www.ringeby.kommune.no/omkommunen/nyheter/kommuneplanensarealdel-2015-2027-horing.79110.aspx> (Sist hentet: 04.04.16)

Regionale planer

Regional plan for Rondane-Sølnkletten, Hedmark og Oppland fylkeskommuner, vedtatt i MD 2013

Nettsider

Hentet 05.05.2016 <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Norges-nasjonalparker/>

Hentet 06.02.16 <http://www.venabygdsfjellet.com/node/6>

Veiledere

DN & RA (2011) Direktoratet for Naturforvaltning, Riksantikvaren: Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan. (Trondheim/Oslo, 2011) Tilgjengelig fra: http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/177000/1/Landskapsanalyse_veileder.pdf (Sist funnet: 03.03.2015)

Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren. (2010). Landskapsanalyse. Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi. Versjon februar 2010 Trondheim/Oslo: Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren. 48 s. (Sist funnet: 04.05.2016)

Miljødirektoratet (2015). Veileder for besøksforvaltning Miljødirektoratet, 2015; Veileder for Brukerundersøkelser. (Sist funnet: 04.05.2016)

FIGUR-OG BILDELISTE

Figur 1: Selvlaget tabell.

Figur 2: Kart over Venabygdsfjellet Kilde: <http://www.venabygdsfjellet.no> Hentet 04.04.2016

Figur 3: Plassering av Rondane. Kilde: Norgeskart. Hentet. 16.03.16

Figur 4: Selvlaget figur.

Figur 5: Rondane NP og Venabygdsfjellet. Kilde: <http://www.venabygdsfjellet.no> Hentet 04.04.2016

Bilde 1: Venabygdsfjellet Kilde: Venabygdsfjellet vel. <http://www.venabygdsfjellet.no> Hentet 04.04.2016

Bilde 2: Venabygdsfjellet Kilde: Venabygdsfjellet vel. <http://www.venabygdsfjellet.no> Hentet 04.04.2016

Bilde 3: Venabygdsfjellet. Kilde: Hilde J. Jorbruen

Bilde 4: Venabygdsfjellet. Kilde: Hilde J. Jorbruen

Bilde 5: Venabygdsfjellet. Kilde: Hilde J. Jorbruen

Bilde 6: Venabygdsfjellet. Kilde: Hilde J. Jorbruen

Bilde 7: Privat

Bilde 8: Privat

VEDLEGG

Informasjonsskriv informanter

Hei!

Jeg kontakter deg i forbindelse med masteroppgaven min som jeg skriver ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) på Ås nå i vår.

I forbindelse med oppgaven min ønsker jeg å foreta dybdeintervjuer som metode i prosjektet. I forhold til din stedstilknytning til Venabygdsfjellet og ditt engasjement i _____ hadde det vært interessant og nyttig å få mulighet til å snakke med deg. Kort fortalt handler oppgaven om brukerne av Venabygdsfjellets sine opplevelser av landskapet på Venabygdsfjellet, hva de ser på som verdifullt i landskapet og hvordan de vurderer/ser tålegrenser når det kommer til utbygging, aktivitet, turisme mm. Jeg mener at din kunnskap kan gi nyttig informasjon og kanskje nye perspektiver til oppgaven.

Din epost-adresse fant jeg gjennom Venabygdsfjellet Vel sin hjemmeside.

Jeg håper du har mulighet til å møte meg, gjerne i løpet av februar for å ta et intervju på rundt en times tid. I forhold til sted kan vi avtale det stedet hvor det er enklest for deg å møtes og snakke.

Håper du har muligheten til å stille opp, og at jeg kan kontakte deg på telefon i løpet av de neste dagene, slik at vi kan finne en passende dag for intervjuet.

Hvis du lurer på noe er det bare å ringe meg på telefon 994 30 496.

Vennlig hilsen,
Randi Røer Syversen

Tilknytning/engasjement

- Hva slags forhold har du til Venabygdsfjellet?
Hvordan er din tilknytning til dette området/landskapet? - Født/oppvokst/tilflyttet?
- Hvor godt kjente du til området fra før da du begynte å engasjere deg?

Landskap

- Hvordan vil du beskrive området/landskapet på Venabygdsfjellet? Hvordan ser det ut?
- Hva har dette landskapet/området som er spesielt?
- Hva liker du best ved dette landskapet?
- Hva ville du vist frem om du fikk besøk utenifra?
- Hva er synes du er verd å vise?

Kvaliteter

- Hvilke kvaliteter ser du i Venabygdsfjellet?
- Er det noen kvaliteter du setter høyere enn andre på Venabygdsfjellet?
Hvilke og hvorfor?
- Hva blir borte for deg hvis Venabygdsfjellet bygges videre ut?

Bruk

(Til evt. Hytteeiere)

- Har du/dere hytte her oppe?
Og, evt. Hva pleier dere å gjøre på hytta?
Hvor synes du det er fint å dra på tur?
Pleier dere å være mange på hytta?
Hvordan opplever du Venabygdsfjellet i fellesferiene? Og utenom feriene? Om sommeren? Om vinteren?
- Hvordan bruker du Venabygdsfjellet?
- Hvorfor bruker du Venabygdsfjellet fremfor andre friluftsområder?
- Er det noen spesielle steder på Venabygdsfjellet du setter spesielt stor pris på eller er ekstra knyttet til?
Hvorfor?
- Er det noen steder du velger å unngå?
Eventuelt hvorfor?
- Har du noe generelt inntrykk av hvordan Venabygdsfjellet brukes?
- Hva slags inntrykk har du av hvordan andre bruker området?
- Hvordan opplever du graden av turisme?
- Ser du mange turister?
- Hva slags inntrykk har du av Venabygdsfjellet som innfallspport til Rondane
-

Planlegging

- Hva synes du om Venabygdsfjellet som en av kommunens fremste turistdestinasjon?
- (Forvaltning og turistbedrifter) Har du noen tanker om hvordan landskap blir vektlagt i planleggingen?
- (Kommunen) Hvordan vektlegger dere landskap i deres planlegging?

Norges miljø- og biovitenskapelig universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway